

2022

**GODIŠNJI
IZVJEŠTAJ
INSTITUT ZA
POPULACIJU I
RAZVOJ**

Dragi čitatelji,

Iza nas je još jedna uzbudljiva, izazovna, ali produktivna poslovna godina. Započeti 2022. godinu sa 20 godina iskustva i nije neki ozbiljan izazov, no vrijeme u kojem djelujemo, radimo i razvijamo se, mijenja se dinamikom koja insistira na stalnom usklađivanju i prilagođavanju okolnostima koje definiraju našu poslovnu stvarnost i realnost. Svijet je u 2022. godini iskoračio iz perioda krize uzrokovane pandemijom COVID-19 u još veću krizu od čijih posljedica strahuje čitav svijet.

U tom novom, dinamičnom i izazovnom svijetu, Institut za populaciju i razvoj je nastavio svoj rad na rješavanju ključnih zdravstvenih i društvenih problema djece, mladih i odraslih, sa posebnim osvrtom na marginalizirane skupine. Naša medicinska ordinacija i psihosocijalno savjetovište pružilo je 5200 usluga mladima, a važno je naglasiti da su te usluge za sve naše mlade besplatne i usklađene sa međunarodnim standardima visoke kvalitete.

Tokom posljednje dekade našeg rada, uočili smo potrebu da omogućimo pristup sveobuhvatnom programu učenja o zdravlju i zdravim životnim stilovima u predškolskim ustanovama. Vrijedno smo radili posljednjih godinu dana i uložili velike napore da naš grad i naša država dobiju svoj prvi sveobuhvatni program „Zdravo odrastanje“, a koji kombinira moderne i efektivne pedagoške pristupe, postavljajući djecu u centar učenja i izučavanja sadržaja koji su važni za njih, njihovo odrastanje, sigurnost, zdravlje i blagostanje.

Nastavili smo unapređivati sistem brige i zaštite mentalnog zdravlja kroz direktnu podršku i učešće u svim razvojnim procesima u oba entiteta. Nastavili smo upravljati reformskim procesima i započeli završnu fazu jačanja kapaciteta centara za mentalno zdravlje u našoj zemlji.

Tokom 2022. godine smo kontinuirano ukazivali na problem „nevidljivosti“ osoba oboljelih od rijetkih bolesti u zdravstvenom sistemu i velike smo napore uložili da to promijenimo i da glas oboljelih od rijetkih bolesti stigne do svih aktera koji donose odluke ili kreiraju politike u našoj zemlji.

Postigli smo značajne rezultate u kontekstu izgradnje kapaciteta zajednica za pružanje društvenog odgovora zasnovanog na dokazima, za pomoć pri reintegraciji stranim borcima i njihovim porodicama u Federaciji Bosne i Hercegovine. Samo u 2022. godini smo ojačali kapacitete 5 kantonalnih mobilnih timova, a u procesu jačanja kapaciteta sudjelovali su lokalni i međunarodni stručnjaci. U saradnji sa našim međunarodnim i lokalnim partnerima, doprinijeli smo unapređenju položaja osuđenih lica i unaprijedili mehanizme zaštite njihovih prava.

I posebno sam ponosna na naše religijske zajednice, naše saveznike i partnere u eliminaciji nasilja i stvaranju društva koje brine, štiti i pokazuje nultu toleranciju prema svim oblicima nasilja. U 2022. godini, religijske zajednice i naši partneri Centar za izgradnju mira pridružili su se globalnoj kampanji „16 dana aktivizma protiv rodno zasnovanog nasilja“. U virtualnom prostoru, religijske zajednice su provodile ciljne kampanje na socijalnim mrežama, organizirali tematske predstave za 400 učenika i u više od 30 vjerskih objekata širom zemlje, vjerski lideri su govorili o značaju eliminacije nasilja i važnosti društvene posvećenosti eliminaciji svih oblika nasilja, posebno nasilja nad ženama i djevojčicama.

Sigurna sam da ćete čitajući ovaj izvještaj pronaći mnogo korisnih informacija koje demonstriraju naš napredak, ali i našu posvećenost da stvaramo društvo jednakih i ravnopravnih, društvo u kojem svi žive zdrave, kvalitetne i ispunjene živote.

Emina Osmanagić
direktorica

O PRIJATELJSKOM CENTRU ZA ZDRAVLJE (PCZ)

Prijateljski centar za zdravlje (PCZ) Instituta za populaciju i razvoj je nastao kao odgovor na nepostojanje servisa prilagođenih specifičnim potrebama mladih i vulnerabilnih grupa. Počeo je sa radom 2004. godine uspostavljanjem prvog Savjetovališta za seksualno i reproduktivno zdravlje u Bosni i Hercegovini, a dvije godine kasnije upotpunjen je otvaranjem medicinske ordinacije u okviru koje se pružaju ginekološke usluge. PCZ predstavlja jedinstveno mjesto gdje mladi ljudi, a posebno oni najranjiviji, u prijateljskom okruženju dobijaju odgovore na svoja pitanja i podršku koja im je potrebna.

Stručnjaci koji rade u PCZ-u koriste neosuđujući, prijateljski pristup u radu sa mladim i vulnerabilnim osobama, senzibilizirani su da prepoznaju i odgovore na specifične potrebe mladih, poštujući principe privatnosti, povjerljivosti i različitosti.

Naš tim eksperata je u 2022. godini pružio visokokvalitetne usluge u oblasti zdravlja, reproduktivnog zdravlja, odrastanja i zdravih stilova života za **5200 osoba**. Najveći broj osoba koje su dobile neku od usluga PCZ su mladi ljudi, uključujući mlade iz ranjivih i marginaliziranih grupa, kao i roditelji.

Zahvaljujući podršci matične organizacije, IPPF EN, sve usluge za naše klijentice i klijente su **besplatne**.

Najpopularniji servis u okviru PCZ IPD, ginekološka ordinacija, je prilagođen specifičnim potrebama djevojaka do 26 godina, a stručni tim koji se sastoji od ginekologinje, ginekologa i medicinske sestre, u svom radu koristi prijateljski pristup kojeg su klijentice prepoznale kao ključnu specifičnost našeg centra.

IPD Savjetovalište je i ove godine zabilježilo veliki porast usluga. Sve je veći broj mladih ljudi ali i onih starijih koji brinu o svom mentalnom zdravlju te su nas posjetili i kontaktirali sa našom psihologinjom i psihoterapeutkinjom. IPD savjetovanje i/ili psihoterapija je za **djecu i mlade** kojima je potrebna stručna podrška i razgovor te **roditelje i profesionalce** koji pokušavaju pružiti adekvatnu podršku mladim ljudima u specifičnom dobu adolescencije i odrastanja.

Najveći broj klijenata koji su dobili usluge u našem savjetovalištu su mladi između 18 i 30 godina, djeca uzrasta 10 do 15 godina, kao i roditelji djece.

Savjetovanje se odvijalo u prostorijama Instituta, kao i online, a teme koje klijentice i klijenti iznose kao problem su vrlo raznovrsne a neke od njih se tiču spolnosti, seksualnog i reproduktivnog zdravlja, različitih vrsta poremećaja hranjenja, zloupotrebe alkohola i narkotika, anksiozni i depresivni poremećaji, granični poremećaj ličnosti, adolescentna kriza, porodični i partnerski odnosi, gubitak bliske osobe, hipohondrija, nisko samopouzdanje i samopoštovanje.

Zbog porasta broja roditelja koji traže podršku kako bi na adekvatan način odgovorili na potrebe svoje djece, IPD kontinuirano unapređuje usluge Facebook stranice – **IPD Roditeljski savjetnik** te redovno objavljuje tematske članke i video sadržaje prilagođene specifičnim potrebama roditelja.

Pozitivni komentari naših korisnika nas dodatno motiviraju da i dalje unapređujemo svoje usluge i prilagođavamo se njihovim specifičnim potrebama.

IPD pruža podršku i osnažuje djevojke, mladiće, žene i muškarce da redovno brinu o svom zdravlju.

Zdravo odrastanje djece u predškolskim ustanovama u Općini Centar

Donator:

Trajanje projekta: 01.03.2022. -30.11.2022

Ukupna vrijednost projekta: 61.818,00 BAM

O PROJEKTU

„Zdravo odrastanje“ naziv je inovativnog programa namijenjenog djevojčicama i dječacima predškolskih ustanova Općine Centar sa ciljem njihovog osnaživanja i jačanja samopouzdanja kako bi u budućnosti mogli donositi informirane odluke i zaštititi svoje tijelo i zdravlje. **Program promoviše nultu stopu nasilja i zasniva se na međusobnom poštovanju i uvažavanju različitosti te je namijenjen djeci od četiri (4) do šest (6) godina.**

NAJZNAČAJNIJE AKTIVNOSTI I REZULTATI

EDUKATIVNI PAKET „ZDRAVO ODRASTANJE“

Edukativni paket Zdravo odrastanje se sastoji od **Vrtičke kutije, Priručnika za odgajatelje i Brošure za roditelje**. Vrtička kutija je kutija namijenjena odgajateljima a u njoj se nalazi niz praktičnih alata koje odgajateljima u potpunosti omogućavaju da provode aktivnosti sa djecom. Prije svega tu su **lutke Hana i Dado**, djevojčica i dječak koji zapravo u rukama odgajatelja pomažu da djeca prolaze kroz aktivnosti. Pored kompleta lutki, u kutiji se nalaze **Radni listovi, poster, slikovne kartice i kartice emocija** koje su usklađene sa aktivnostima opisanim u Priručniku. Praktično, odgajatelji u Vrtičkoj kutiji imaju sve što im je potrebno da provode program Zdravo odrastanje te ne treba da odvajaju svoje vrijeme za pripremu aktivnosti.

Edukativna brošura za roditelje je također dio edukativnog paketa Zdravo odrastanje, kreirana sa ciljem da se roditeljima pruže informacije o sadržaju Programa Zdravo odrastanje te poveća njihovo razumijevanje tema programa, te im pruži konkretne smjernice i upute kako da rade sa svojom djecom i na taj način doprinesu njihovom zdravom odrastanju. Brošuru za roditelje izradile su autorice programa i IPD psihologinja, **Renata Krstanović**. Brošure su, kao dio Vrtičke kutije, distribuirane predškolskim ustanovama čiji su odgajatelji prošli obuku (**19 predškolskih ustanova sa područja Općine Centar**).

U Vrtičkoj kutiji se nalazi i **Slikovnica „Hana i Dado“**. Slikovnicu je razvila kreatorica lika Hana i Dado te kompletnog vizuala programa Zdravog odrastanja a koja je ujedno i ekspertica, članica Radne grupe - **Nermine Fočak**.

Edukativni paket „Zdravo odrastanje“

50 ODGAJATELJICA IZ PREDŠKOLSKIH USTANOVA SA PODRUČJA OPĆINE CENTAR USPJEŠNO ZAVRŠILE EDUKACIJU PO METODOLOGIJI ZDRAVO ODRASTANJE

Tri dvodnevna treninga provedena su sa ciljem povećanja znanja i kompetencija odgajatelja o šest tematskih cjelina programa Zdravo odrastanje. Treninzima su prisustvovala odgajateljice iz javnih i privatnih predškolskih ustanova sa područja Općine Centar. Nakon završenih treninga/obuka, odgajatelji su u mogućnosti da samostalno realiziraju aktivnosti sa djecom u okviru svakog od šest modula programa. Obuke su facilitirale **univerzitetske profesorice Jasmina Bećirović Karabegović i Dženeta Camović, odgajateljica iz predškolske ustanove Nermina Fočak i koordinatorica programa IPD, Tijana Medvedec Hodžić**. Teme o kojima se razgovaralo tokom dva dana su u skladu sa Priručnikom za odgajatelje - tijelo, emocije, odnosi sa drugima i prihvaćanje razlika, seksualnost i reproduktivno zdravlje, prava i sigurnost i vrijednosti djeteta, te društvene i rodne norme. Pored teoretskog znanja i prezentacija, učesnici su radili u grupama te su se, kroz diskusiju i adresiranje praktičnih primjera iz rada sa djecom, upoznali sa svim aktivnostima i uputama za njihovo izvođenje. Pored tematskih sesija, odgajateljima je predstavljen i sistem praćenja i evaluacije koji će olakšati provedbu programa te uočiti i zabilježiti progres djece i uticaja programa na napredak djece u razvojnom smislu.

Tri dvodnevne obuke za odgajateljice iz predškolskih ustanova sa područja Općine Centar Sarajevo

ONLINE PROGRAM ZA OBUKU RODITELJA

S ciljem da roditelji pravovremeno prepoznaju i adekvatno odgovore na razvojne potrebe svoje djece, kreirana je **online obuka** koja obuhvata **šest (6) modula kako slijedi: moje tijelo, emocije, odnosi s drugima i prihvatanje različitosti, spolnost i reproduktivno zdravlje, prava i sigurnost djece, vrijednosti, rodne i društvene norme**. Online obuka u oblasti Zdravo odrastanje ima za cilj da pruži podršku djeci predškolskog uzrasta od 4 do 6 godina u kontekstu razvoja emocionalnih i socijalnih vještina, prihvatanja različitosti te rodne ravnopravnosti koje su preduslov za brigu o svom zdravlju i usvajanju zdravih stilova života i prevencije svih oblika nasilja.

Svaki od modula je predočen teoretski i kroz video sadržaje, unutar kojih se nalaze vježbe koje roditelji mogu praktikovati s djecom. Uz svaki kratki test na kraju modula, roditelji mogu provjeriti svoje znanje, a nakon finalnog testa i preuzeti certifikat za uspješno završenu online obuku "Zdravo odrastanje".

Ukupno **184 roditelja** je završilo Online obuku za roditelje koja se nalazi na web stranici IPD-a, a njih čak **453** je još u procesu pohađanja Online obuke.

Online obuci za roditelje je moguće pristupiti putem linka: <https://ipdbih.org/zdravo-odrastanje-i-zdravi-stilovi-zivota/>

RAZGOVORI O ZDRAVOM ODRASTANJU - PANEL DISKUSIJA

Panel diskusija „Razgovori o zdravom odrastanju“ je implementirana 18.11.2022. u hotelu Holiday te predstavlja završnu aktivnost u okviru projekta Zdravo odrastanje. Ova panel diskusija imala je za cilj da omogući razmjenu iskustava, praksi i znanja o novom programu Zdravo odrastanje. Učesnici događaja su bile odgajateljice iz predškolskih ustanova JU Djeca Sarajeva kao i iz privatnih predškolskih ustanova, roditelji, autorice programa "Zdravo odrastanje", psiholozi i psihologinje, pedagozi i pedagoginje, predstavnice i predstavnici vladinog i nevladinog sektora.

Na panel diskusiji se otvoreno razgovaralo o programu i o njegovoj primjeni u radu sa djecom. Tom prilikom se razgovaralo i o eventualnim dodatnim potrebama odgajatelja i roditelja. Panel diskusija je također imala za cilj da upozna medije i širu javnost o programu koji je jedinstven u cijeloj BIH, ali i u regionu. Panel diskusiju su otvorili **Edin Forto - premijer Kantona Sarajevo, Lejla Dizdarević - pomoćnica općinskog načelnika (Općina Centar) Sarajevo, Nermina Fočak (JU Djeca Sarajevo), Melisa Mizdrak (Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo).**

U panel diskusiji učestvovala su **Nermina Fočak (JU Djeca Sarajevo), Maja Alihodžić (MA psihologije, Udruženje Integra) i Irma Džambo, doc.dr.sci.** Panel diskusija je imala za cilj da odgajateljice i roditelji imaju mogućnost da podijele svoje mišljenje i iskustvo o samom programu Zdravo odrastanje. Nermina Fočak (JU Djeca Sarajevo), kao jedna od autorica programa Zdravo odrastanje, govorila je upravo o počecima samog programa, te o načinu na koji su djeca i roditelji reagovali na implementaciju programa u predškolskim ustanovama. Maja Alihodžić je govorila o svom iskustvu ispred partnerske organizacije Integra koja je zajedno sa IPD-om implementirala neke od aktivnosti u okviru ovog projekta. Irma Džambo je, sa stanovišta psihologije, govorila koliko je važno da djeca od najranije dobi uče o ovim temama, te o tome zašto je baš program Zdravo odrastanje drugačiji u odnosu na druge.

174 RODITELJA KORISTILO USLUGE RODITELJSKOG SAVJETNIKA

IPD Roditeljski savjetnik je online platforma na socijalnoj mreži Facebook koju je pokrenuo Institut za populaciju i razvoj sa svrhom pružanja savjetodavne podrške roditeljima o svim temama vezanim za zdravlje, zdrave stilove života i zdravo odrastanje djece i mladih.

Navedena platforma je prijateljsko mjesto, bez predrasuda, gdje roditelji mogu postavljati pitanja anonimno i javno, međusobno se savjetovati, razmjenjivati iskustva i informacije.

Roditeljski savjetnik je nastao kao rezultat dugogodišnjeg rada i iskustva s djecom i mladima u BIH, a pokrenut je na osnovu ukazane potrebe za stručnom podrškom roditeljima, koji su prvi i najvažniji izvori informacija za svoju djecu tokom njihovog odrastanja.

U okviru projekta objavljeno je **15 edukativnih članaka i 8 zanimljivosti** a ukupni doseg/reach iznosi **18.560 korisnika**.

Na platformi IPD Roditeljskog savjetnika održano je **10 Live savjetovanja (Podcast-a)**, kao vid online savjetovanja koje su implementirale dvije psihologinje iz partnerske organizacije Udruženje Integra.

Roditelji su, od strane svojih predškolskih ustanova, bili pozvani da putem njihovih stranica i drugih oblika komunikacije, aktivno učestvuju uz mogućnost postavljanja pitanja, dijeljenje iskustava i primjera. Obzirom da je svaki live podcast bio kreiran u odnosu na određenu temu/modul, psiholozi iz udruženja Integra su na osnovu ovih pitanja i prijedloga pripremali teme podcasta. Pored modula koje obuhvata program Zdravo odrastanje, pitanja su se mogla odnositi na bilo koju oblast koja se veže za odrastanje, odgoj i razvoj djece predškolskog uzrasta (2 do 6 godina) i probleme i izazove s kojim se susreću.

Ukupni broj pregleda i dosega koje su Live savjetovanja dostigla su **12.000**, što govori o velikoj zainteresiranosti roditelja o ovoj temi i premašuje specifične ciljeve koji su postavljeni na početku projekta. Online savjetovanje odgovorilo je i na potrebu roditelja za ovakvim oblikom savjetovanja.

Privatnim porukama, putem e-mail-a i telefonskim pozivima, odgovoreno je na **70 roditeljskih upita**, a njih **24** je posjetilo naše psihološko savjetovalište.

Neke od tema objavljenih članaka koje su zainteresovale roditelje se odnose na razvoj i poremećaj govora, roditeljska očekivanja, razloge izbjegavanja stručne podrške (psiholog/psihijatar) - stigma, posljedice stigme usmjerenoj ka djeci s psihičkim poteškoćama, tijelo i dječja znatiželja, vrijednosti, rodne i društvene norme, stereotipi, predrasude i diskriminacija, kako podržati emocionalni razvoj djeteta, učenje djece kroz igru, prava i sigurnost djece, vještine suočavanja sa izazovnim situacijama, emocionalna inteligencija, preduslov budućih postignuća, vršnjačko nasilje u vrtićima, socijalne komeptencije i vještine, proces socijalizacije, spolnost i reproduktivno zdravlje, opasne i povređujuće situacije u kojima se dijete može naći, naučena bespomoćnost, razlike „muškog“ i „ženskog“ mozga, razvojni strahovi, uvažavanje različitosti, itd.

Najčešća problematika i poteškoće s kojima su se klijenti javljali su: anksioznost, razvojni strahovi, fobije, opsesivno kompulzivni poremećaj, depresija i depresivna stanja, manjak koncentracije, pažnje i nedostatak fokusa, vršnjačko nasilje, teškoće pri polasku u vrtić (separacija), tantrumi, agresivno ponašanje, teškoće govora, rođenje brata/sestre, hiperaktivnost, pretjerano laganje, zainteresiranost djeteta za tijelo i dodirivanje (vlastitih i tuđih) intimnih regija.

*“Djeca nisu imuna na negativne pojave kao što su različiti stereotipi i tabui. Takve pojave dolaze iz porodice, od vršnjaka i šire zajednice, kao i putem različitih medija kojima su i najmlađi sve više izloženi. Također nisu imuni na vršnjačko nasilje i druge oblike ugrožavanja njihovog tjelesnog i psihološkog integriteta. Stoga su aktivnosti iz programa ‘Zdravo odrastanje’ nama pokazale na koji način razgovarati s djecom o sigurnosti, o načinima na koje se mogu zaštititi, kako ih osnažiti da se suprostave svakom obliku uznemiravanja i kako reagirati u različitim situacijama” – **Nermina Fočak, JU „Djeca Sarajeva“***

*„Po prvi put sam imala osjećaj da se na drugačiji način priča i radi sa djecom. Savjeti koje smo dobili su mi puno pomogli da otvorimo neke teme, da razgovaramo i učimo zajedno. Imam osjećaj da se bolje razumijemo, da bolje znam šta uraditi u određenoj situaciji. Nadam se da će nešto slično biti dostupno i u osnovnim školama, te da će ovaj pristup uključenosti roditelja i podučavanja djece postati standard u svim obrazovnim ustanovama” - **Maja Alihodžić, roditelj***

Izgradnja kapaciteta zajednica za pružanje društvenog odgovora zasnovanog na dokazima za pomoć pri reintegraciji stranim borcima i njihovim porodicama u Federaciji BiH

Donator: Vlada Kraljevine Nizozemske

Trajanje projekta: septembar 2021. – septembar 2023.

Ukupna vrijednost projekta: 503.727,88BAM

O PROJEKTU

Projektne intervencije su kreirane kao odgovor na neposrednu potrebu jačanja kapaciteta kantonalnih i lokalnih struktura u Federaciji BiH da odgovore na izazove povratka državljana BiH koji se vraćaju sa stranih ratišta. Lokacije projekta odabrane su na osnovu nacionalne procjene najvjerovatnijih mjesta u koja će se borci sa stranih ratišta vratiti sa svojim porodicama.

Program direktno doprinosi provedbi Akcionog plana Vlade Federacije Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizma u Federaciji Bosne i Hercegovine (2020.-2025.) kao direktan društveni odgovor. Svrha projektnih aktivnosti je da se unaprijede kompetencije stručnjaka iz oblasti zdravstva, socijalne zaštite i sigurnosti za pružanje senzibiliziranih usluga i bolje razumijevanje njihove uloge u rehabilitaciji i reintegraciji povratnika sa stranih ratišta, a posebno njihovih žena i djece. Projekt provodi IPD u partnerstvu s organizacijom Atlantska inicijativa te uz stručnu podršku i blisku suradnju Međusektorske radne skupine za prevenciju i borbu protiv ekstremizma Federalne vlade.

NAJZNAČAJNIJE AKTIVNOSTI I REZULTATI

OJAČANI KAPACITETI 5 KANTONALNIH MOBILNIH TIMOVA U FEDERACIJI BIH

Nakon intenzivnih kontakata s nadležnim kantonalnim institucijama, 25 eksperata, i to psihologa, psihijataru, predstavnika policije, zdravstvenih i socijalnih radnika iz pet kantona (Zeničko-dobojskog, Srednjobosanskog, Sarajevskog, Tuzlanskog i Unsko-sanskog) uspješno je završilo dvodnevnu edukaciju za članove 5 mobilnih timova. Trening je održan 22. i 23. februara 2022. godine, a osim nacionalnih eksperata, na treningu je učestvovalo i 15 nacionalnih i međunarodnih subjekata iz područja sigurnosti. Teme na treningu pokrivala su ključna područja reintegracije i rehabilitacije povratnika sa stranih ratišta, s fokusom na njihove porodice, tako da su stručnjaci koji su dio kantonalnih mobilnih timova ojačali svoje kapacitete za upravljanje procesom prihvata u Federaciji BiH. Nadalje, stvoreni su i poboljšani održivi mehanizmi upućivanja u okviru projektnih intervencija prema stručnjacima u navedenim kantonima.

Slika: Trening članova kantonalnih mobilnih timova

EDUKATIVNI KURIKULUM I PAKET OBUKE KREIRAN OD STRANE NACIONALNIH EKSPERATA

Edukativni kurikulum i paket obuke koji se sastoji od šest (6) modula izradila je stručna Radna grupa kao ključni i temeljni alat za provođenje ciklusa edukacija za profesionalce u sektorima sigurnosti, zdravstva, socijalne zaštite, obrazovanja i lokalne samouprave. Sveobuhvatni edukativni plan i program i paket obuke sastoji se od šest međusobno povezanih modula i koristi međusektorsku perspektivu u rješavanju ključnih tematskih pitanja, kako slijedi: razumijevanje konteksta i procesa radikalizacije u nasilni ekstremizam u Bosni i Hercegovini, uloga centara za socijalni rad i psihologa u pripremi i prihvatu povratnika sa stranih ratišta i njihovih porodica, procesu oporavka, rehabilitacije i uključivanja kroz intersektorski pristup u radu, psihosocijalnoj podršci i tretmanu povratnika, djece i njihovih porodica, uključujući krizne intervencije unutar porodica. Specifične napredne edukacije multidisciplinarnih timova iz lokalnih zajednica održane su u skladu s temama i metodologijom definiranim u okviru edukativnog kurikuluma i trening paketa.

Slika: Sastanak članova Radne grupe

JAČANJE ODGOVORA LOKALNIH ZAJEDNICA NA PRIHVAT POV RATNIKA I NJIHOVIH PORODICA SA STRANI H RATIŠTA

Tokom 2022. godine održane su četiri (4) dvodnevne edukacije za profesionalce iz 14 lokalnih zajednica u Federaciji BiH. Profesionalci koji su učestvovali na edukacijama imenovani su od strane nadležnih ministarstava zdravstva, socijalne zaštite, unutrašnjih poslova, obrazovanja, te općina i gradova. Okupljeni su u multidisciplinarnu koordinacione timove na nivoima svojih lokalnih zajednica i to: Sarajevo, Ilidža, Zenica, Zavidovići, Tešanj, Tuzla, Gradačac, Bihać, Bužim, Cazin, Velika Kladuša, Bosanska Krupa, Gornji Vakuf i Donji Vakuf. Od 80 do 90 profesionalaca pohađalo je svaku od četiri edukacije koje su bile osmišljene u skladu s izrađenim edukativnim programom obuke koji je pokrивao širok spektar tema o sigurnosti, psihosocijalnoj podršci, socijalnoj njezi i zaštiti, radu s djecom i porodicama u riziku.

Prije projektnih intervencija provedeno je **početno istraživanje** kako bi se obuhvatila i analizirala početna znanja, stavovi i vještine relevantnih institucionalnih predstavnika direktno uključenih u R&R proces prije nego što projektne intervencije mogu utjecati na njih.

Slike: Edukacije za profesionalce iz lokalnih koordinacionih timova

Jačanje ljudskih prava osuđenih lica sa problemima mentalnog zdravlja u Bosni i Hercegovini

Trajanje projekta: septembar 2021. – februar 2023.

Donator: Vlada Kraljevine Nizozemske

Ukupna vrijednost projekta: 199.608.90BAM

O PROJEKTU

U septembru 2021. godine, Institut za populaciju i razvoj (IPD) pokrenuo je projekat „Jačanje ljudskih prava“ osuđenih lica sa problemima mentalnog zdravlja u Bosni i Hercegovini“. Ovaj projekat ima za cilj unapređenje kvaliteta života osoba sa problemima mentalnog zdravlja kroz zaštitu njihovih ljudskih prava i pružanje modernih psihijatrijskih usluga u 14 zatvorskih jedinica širom Bosne i Hercegovine.

Uz tehničku i stručnu podršku Federacije za globalne psihijatrijske inicijative (FGIP) iz Nizozemske, IPD je izvršio početnu procjenu mentalnog zdravlja i ljudskih prava osuđenih osoba i započeo obuku medicinskog i nemedicinskog osoblja. Projekat se takođe sastoji i od izrade priručnika za zdravstvene radnike koji rade sa osuđenima, kao i smjernica za nemedicinsko osoblje za brigu o osuđenim licima sa problemima mentalnog zdravlja, kao i podizanjem svijesti šire javnosti o potrebama ove populacije.

Naša namjera je da povećanjem podrške osobama sa problemima mentalnog zdravlja povećamo vjerovatnoću uspješne reintegracije u društvo nakon izlaska iz zatvora, smanjujući rizik od recidiva, a da samim tim poboljšamo i uslove rada za osoblje uposlano u KP ustanovama.

NAJZNAČAJNIJE AKTIVNOSTI I REZULTATI

• PROCJENA ZAŠTITE MENTALNOG ZDRAVLJA U KP ZAVODIMA BIH

Procjena zaštite mentalnog zdravlja u kazneno-popravnim zavodima BiH je sprovedena u 13 KP zavoda širom BiH (Zenica, Tuzla, Sarajevo, Istočno Sarajevo, Mostar, Trebinje, Doboje, Banja Luka, Foča, KPZ Sokolac, Orašje, Bijeljina i Bihać) od strane stručnjaka FGIP-a i IPD-a. Opsežni pisani izvještaji o svim ovim posjetama sakupljeni su u jedinstven dokument „Mentalno zdravlje osuđenih lica u Bosni i Hercegovini“ - Procjena zaštite mentalnog zdravlja osuđenih lica - Izvještaj i Preporuke za kazneno-popravnu službu Bosne i Hercegovine.

• OKRUGLI STO: NALAZI PROCJENE I PREPORUKE

Okrugli sto, održan 07.06.2022. godine, u Hotelu Hills, Ilidža, Sarajevo, okupio je sve glavne aktere odgovorne za kvalitet života ne samo osuđenih osoba sa mentalnim problemima, već i zatvorskog osoblja koje će razvijati akcioni plan i iskazivati opredijeljenost za implementaciju novih standarda u pružanju zdravstvene zaštite zatvorenima i unapređenje sistema u skladu sa preporukama i koristeći iskustvo najbolje prakse stručnjaka FGIP-a. U konačnici, okruglom stolu je prisustvovalo više od 30 osoba, uključujući direktore i/ili njihove zamjenike većine kazneno-popravnih ustanova, medicinsko i nemedicinsko stručno osoblje, predstavnike Ombudsmena za ljudska prava u BiH, predstavnike ministarstava pravde i zdravlja oba entiteta Federacije BiH i Republike Srpske, kao i predstavnike Ambasade Kraljevine Holandije kao donatora projekta. Na okruglom stolu se obratila i Mina Noor, zamjenica šefa misije Ambasade Kraljevine Holandije u Bosni i Hercegovini.

- **IZRADA PRIRUČNIKA ZA ZDRAVSTVENE RADNIKE KOJI PRUŽAJU USLUGE ZATVORENICIMA SA PROBLEMIMA MENTALNOG ZDRAVLJA.**

Formirana je Radna grupa od 8 stručnjaka iz oblasti psihijatrije, psihologije, ljudskih prava, vladinog i nevladinog sektora, koji su izradili Priručnik za zdravstvene radnike koji pružaju usluge za osuđena lica sa problemima mentalnog zdravlja u kazneno-popravnim ustanovama u Bosni i Hercegovini. Priručnik se bazira na primarnim principima pružanja usluga, a to su: sigurnost, dostupnost usluga i poštivanje ljudskih prava. U bliskoj budućnosti će biti certifikovani pružaoci ovih usluga. Pružaoci usluga u ovom smislu su osobe sa kojima se osuđena lica prvi put susreću u okviru zatvora, odnosno ljekari, psihijatri, psiholozi i drugo medicinsko i nemedicinsko osoblje ovih zatvora, koji prilikom prijema osuđenika vrše psihofizički pregled osobe koja dolazi u ustanovu radi procjene. U saradnji sa predstavnicima entitetskih ministarstava zdravlja, dogovoreno je da edukativni materijal, izrađen u ovom projektu, postane obavezujući za sve zaposlene u zatvorskim ustanovama, a posebno za novo osoblje, što smatramo iznimnim uspjehom.

- **IZRADA OSNOVNIH SMJERNICA ZA NEMEDICINSKO OSOBLJE KOJE SVAKODNEVNO RADI SA OSUĐENIM LICIMA SA PROBLEMIMA MENTALNOG ZDRAVLJA**

Formirana je Radna grupa od 4 stručnjaka za psihologiju, ljudska prava, komunikaciju i radnu terapiju. Cilj ove radne grupe je kreiranje osnovnih Smjernica u skladu sa kapacitetima kao i potrebama nemedicinskog osoblja, s obzirom na različite nivoe obrazovanja ovih osoba. Vrijednost unaprijeđenja znanja i vještina nemedicinskog osoblja KPZ-a je mnogostruka, ponajviše iz razloga što su upravo ove osobe među prvima sa kojima se osuđenici susreću pri prijemu u KPZ. Tako dakle, osobe koje najviše kontaktiraju sa osuđenima moraju biti svjesne svojih predrasuda prema osobama s mentalnim problemima kako bi mogli raditi na istim.

- **IZGRADNJA KAPACITETA ZDRAVSTVENIH RADNIKA KOJI RADE SA OSUĐENICIMA SA PROBLEMIMA MENTALNOG ZDRAVLJA**

Prva edukativna radionica za zdravstvene radnike i direktore kazneno-popravnih ustanova održana je 12. i 13. decembra u Sarajevu. Ministarstva pravde Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, u saradnji sa Institutom za populaciju i razvoj, organizirali su dvodnevnu radionicu na temu „Izgradnja kapaciteta medicinskog osoblja unutar kazneno–popravnih zavoda u BiH“, s ciljem unaprjeđenja kompetencija medicinskog osoblja kazneno popravnih zavora u BiH.

Na konferenciji su učestvovali direktori kazneno–popravnih ustanova i predstavnici medicinskih timova svih kazneno–popravnih zavoda, kao i predstavnici entitetskih ministarstava pravde i zdravstva, stručnjaci iz oblasti psihijatrije, psihologije, ljudskih prava, vladinih i nevladinih institucija, te predstavnici Kraljevine Nizozemske.

Okrugli stol: Nalazi procjene zatvorske zaštite mentalnog zdravlja u BiH i preporuke za unapređenje

Posjeta FGIP-a i lokalnog tima stručnjaka Zavodu za forenzičku psihijatriju Sokolac

Dvodnevna radionica: Izgradnja kapaciteta medicinskog osoblja i direktora KPZ-a u BiH

Sastanak radne grupe za izradu Priručnika za medicinsko osoblje KPZ-a

Dvodnevna radionica: Obraćanje federalnog ministra pravde Joze Matića

• NAUČENE LEKCIJE

- Koliko god je važno mentalno zdravlje osuđenih lica, isto toliko je važno mentalno zdravlje osoblja uposlenih u kazneno-popravnim zavodima, te je potrebno posebnu pažnju posvetiti ovoj kategoriji osoba;
- Potrebno je i dalje raditi na unaprijeđenju zdravstvene zaštite i još konkretnije mentalne zaštite ukupne populacije u KP zavodima (osuđenih, pritvorenih lica i uposlenog osoblja KP zavoda) na način adresiranja i zagovaranja za pozitivnim i progresivnim zakonskim rješenjima;
- Kako bi se dostigli gore pomenuti rezultati, jedan projekat koji tretira ovu problematiku nije dovoljan, nego je potreban kontinuiran rad i unaprijeđen sistem monitoringa i evaluacije učinjenog napretka;

Mentalno zdravlje u bh. zatvorima ne razlikuje se mnogo od situacije u drugim zemljama, kao što je slučaj i sa općom populacijom u BiH i širom svijeta, istakao je pomoćnik federalnog ministra zdravstva Goran Čerkez. Napominje da su rizici rada u zatvorima dosta veći zbog nedostatka kadra, ali i zbog samih uslova rada u kazneno-popravnim ustanovama. Rad u zatvorima je jedno od najstresnijih zanimanja. Ljudi koji rade u zatvorskom sistemu oboljevaju psihički, ali i od različitih hroničkih bolesti koje se razvijaju kao posljedica konstantnog rada pod stresom.

„Ukoliko želimo dobru uslugu u zatvorima onda se moramo pobrinuti za zatvorsko osoblje koje se brine za dobru komunikaciju sa osuđenima i menadžmentom. Svjetska zdravstvena organizacija ističe da 40 posto zatvorenika ima loše mentalno zdravlje, dok je rizik od samoubistva u ovim ustanovama sedam puta veći nego kod osoba na slobodi“ – Emina Osmanagić, direktorica Instituta za populaciju i razvoj. Osuđene i pritvorene osobe imaju pravo na istu zdravstvenu zaštitu kao i osobe na slobodi, zbog čega će ovaj projekt sigurno doprinijeti da se unaprijedi mentalno zdravlje kako osuđenih i pritvorenih lica, tako i zatvorskog osoblja.

„Streaming toward equal possibilities“

Donator: Federalno ministarstvo za socijalna pitanja, zdravstvo, brigu i zaštitu potrošača Republike Austrije

Trajanje projekta: mart. 2022 – mart 2023.

Ukupna vrijednost projekta: 39.700,00BAM.

O PROJEKTU

Institut za populaciju i razvoj (IPD) je od marta 2022. godine angažovan da sprovede 5 obuka na teme suočavanja sa stresom, upravljanja konfliktima, prevencije i odgovora na slučajeve nasilja za lokalne vlasti, lokalne organizacije civilnog društva, kao i partnerske organizacije na projektu. IPD je izradio sveobuhvatne i naučno utemeljene edukativne programe za prevenciju različitih oblika nasilja.

Pored toga, IPD je realizovao ukupno 10 "Budi muško klub" radionica za djecu i mlade u Mostaru i Gračanici, sa po 20 učesnika na svakoj lokaciji.

Također, IPD je angažovan da provede dvodnevnu obuku o osnivanju i vođenju „Budi muško“ kluba za osoblje SOS CV BiH u Gračanici.

Na kraju, IPD je u saradnji sa SOS Dječijim selima angažovan na implementaciji tri treninga za roditelje i djecu, korisnike SOS Dječijeg sela u Mostaru, Lukavcu i Gračanici. Ovi treninzi su bili participativni i inkluzivni, a učesnici su bili ohrabreni da učestvuju u diskusijama i participativnom procesu učenja.

Pored toga, organizovano je 7 jednodnevnih promotivnih i informativnih događaja od strane osoblja SOS Dječijih sela i Budi muško kluba Gračanica, uz logističku i organizacijsku podršku IPD-a.

NAJZNAČAJNIJE AKTIVNOSTI I REZULTATI

• OBUKA ZA LOKALNE VLASTI I LOKALNE OCD

IPD je od 01. marta do 30. juna 2022. godine u sklopu projektnih aktivnosti imao zadatak za stručne pripreme i provođenja 5 treninga – edukacija za predstavnike lokalnih vlasti, organizacija civilnog društva, te drugih organizacija partnera projekta sa tematikom kao što je suočavanje sa stresom, upravljanje konfliktnim situacijama, prevencija i reagovanje na slučajeve nasilja u porodici.

Učesnici svih obuka pokazali su izuzetnu motivaciju za sticanje novih znanja i vještina u radu sa djecom i adolescentima, što je značajno pozitivno uticalo na izvođenje svake pojedinačne sesije. Učesnici su bili aktivno uključeni u interakciju sa trenerima, aktivno učestvovali u vježbama i drugim aktivnostima koje su sastavni dio sprovedenih obuka.

Učesnici su usvojili asertivne komunikacijske vještine kao jednu od strategija prevencije stresa.

Takođe, učesnici su stekli znanja iz oblasti rodni normi, rodne ravnopravnosti, rodno zasnovanog nasilja i efikasnih pristupa u prevenciji nasilja.

• "BUDI MUŠKO KLUB" RADIONICE ZA DJECU I MLADE

Kako bi se realizovale stručne pripreme i provođenja BE MAN CLUB radionice za djecu i mlade u Mostaru i Gračanici, IPD je angažovan da implementira ukupno 10 radionica sa po 20 učesnika po lokaciji.

Cilj ovih aktivnosti je da ojača kapacitete osoblja BM klubova u planiranju, organizaciji i upravljanju uspostavljenim Budi muško klubovima. Osoblje je prošlo obuku o primjeni socio-ekološkog modela rodno transformativnog djelovanja u kontekstu primjene normi i prevencije nasilja i rodno zasnovanog nasilja. Kroz interaktivne sesije mladi su učili o pojmovima „vršnjačka edukacija“ i „vršnjački edukator“, što je veoma važno kada je u pitanju aktivizam i volonterizam. Kroz ovu sesiju mladi su učili o načinu prenošenja informacija i radu sa drugim mladim ljudima. Takođe, mladi su kroz vježbe jačali timski rad, jer su vježbe podrazumijevale timski rad na rješavanju određenih zadataka.

• OBUKA ZA OSOBLJE SOS CV BIH

U cilju jačanja kapaciteta osoblja SOS Dječijeg sela u oblasti provođenja sveobuhvatnih i naučno utemeljenih programa za prevenciju rodno zasnovanog nasilja, Institut za populaciju i razvoj je 4. i 5. jula 2022. godine održao dvodnevnu obuku na Jahorini.

Obuci je prisustvovalo 10 polaznika koji su pokazali izuzetan interes za sticanje novih znanja i vještina koje mogu koristiti u neposrednom radu sa korisnicima, ali istovremeno i u razvoju novih i dopunjavanju postojećih modela rada sa mladima i roditeljima, u oblasti prevencije raznih oblika nasilja. S druge strane, SOS Dječija sela su napravila kvalitetno profiliranje učesnika koji su bili uključeni u program, ali i učesnika koji nisu bili direktno uključeni u program, ali su važan operativni resurs za BMK programiranje i buduće aktivnosti razvoja BMK modela u okviru rada SOS Dječijeg centra.

• OSVRT NA SPROVEDENE OBUKE ZA RODITELJE

IPD je od 03. oktobra do 31. novembra 2022. u sklopu projekta razvio i proveo tri trening programa za jačanje kompetencija roditelja u oblastima rodne ravnopravnosti, odgovornog roditeljstva, važnosti i značaja prevencije nasilja i primjene odgovornih odgojnih metoda koje su u najboljem interesu djece. Cilj ovih treninga bio je da kroz provedbu obuka za roditelje doprinese jačanju njihovih kompetencija koje su značajne za brigu o djeci, sa naglaskom na primjenu tehnika koje osnažuju djecu i mlade da prepoznaju nasilje i efektivno se nose sa situacijama koje mogu ugroziti njihovo zdravlje, sigurnost i blagostanje. Posebna pažnja bila je usmjerena na unaprijeđenje znanja i promjeni stavova učesnika o nasilju, faktorima koji doprinose pojavi nasilja i razvoju indolentnog odnosa prema nasilju i faktora koji negativno utječu na traženje pomoći u situacijama kada je osoba izložena određenom obliku nasilja.

Primijenjeni pristup u izgradnji roditeljskih kompetencija pokazao se uspješnim, što je potvrđeno visokim stepenom učešća roditelja u svim aktivnostima sprovedenim u okviru sve tri obuke.

Sve sesije u okviru treninga bile su participativne i bazirane na primjeni raznih edukativnih alata kao što su: diskusija, studije slučaja i rješavanje problema, interaktivna komunikacija sa trenerom i drugim učesnicima i vježbe učenja. Power Point i slični alati nisu korišteni na sprovedenim obukama.

• PROMOTIVNE AKTIVNOSTI U SKLOPU PROJEKTA

Jedna od aktivnosti u sklopu projekta jeste i organizacija i učešće na ukupno 7 jednodnevnih promotivnih i informativnih događaja koju organizuju SOS dječija sela i Budi Muško klub Gračanica, a logistički je i organizaciono podržana od strane Instituta za populaciju i razvoj.

14.10.2022. u sklopu aktivnosti „Organizacija i učešće na 7 (jednodnevnih) promotivnih i informativnih događaja“, članovi Budi Muško kluba održali su promociju Kluba u Mješovitoj srednjoj školi Gračanica i Gimnaziji „Dr Mustafa Kamarić“ Gračanica. Promociji je prisustvovalo 28 mladih žena i muškaraca. Članovi Kluba Budi muško predstavili su svoj dosadašnji rad, radionice kroz koje su prošli sa edukatorima, svoja iskustva i mogućnost učlanjenja u Budi Muško klub. Nakon prezentacije, Klubu se pridružilo 10 novih članova.

Prva edukacija BMK Gračanica

Peta BMK radionica Gračanica

Peta radionica i posjeta BMK Mostar

Trening SOS osoblja

• NAUČENE LEKCIJE

Potreban je nastavak sličnih obuka kako za profesionalce, tako i za korisnike projekta i da treninzi traju duže i češće. U nekoliko navrata izražena je želja za ponovnim i naprednim obukama o nasilju i upravljanju stresom te da se posveti više vremena ovim temama.

Bitno je napomenuti da je dobijena puna saglasnost za ovakve aktivnosti od strane Ministarstva socijalne politike Tuzlanskog kantona, te će se ove obuke u budućnosti sprovesti u partnerstvu ovom institucijom. Nadamo se da će i iz Hercegovačko-Neretvanskog Kantona potvrditi svoju saglasnost. Dobijene saglasnosti dokazuju institucionalnu podršku programu koji realizujemo, što je veoma važan rezultat. Posebno raduje informacija da program nastavljamo realizirati kroz partnerstvo koje je uspostavljeno sa institucijama vlasti, što je također izniman rezultat. Uspostavljeno partnerstvo otvara brojne mogućnosti za buduću saradnju sa Ministarstvom socijalne politike Tuzlanskog kantona, a što je najvažnije, dokazuje da je navedena institucija prepoznala relevantnost programa za krajnje korisnike socijalnih usluga i socijalne podrške u Tuzlanskom kantonu.

Doprinos OCD mreža poboljšanju svakodnevnog života ljudi oboljelih od rijetkih bolesti

Donator: Evropska unija

Trajanje projekta: 1.1.2021. - 31.12.2023.

Ukupna vrijednost projekta: 1, 087.441.00 BAM

O PROJEKTU

Projekt finansira Evropska unija, a implementira Institut za populaciju i razvoj, u partnerstvu sa Savezom za rijetke bolesti Republike Srpske.

Cilj projekta je ojačati mreže OCD-a u osiguravanju kvalitetne zdravstvene zaštite osoba s rijetkim bolestima na temelju saradnje, razmjene stručnosti i znanja te dijaloga sa predstavnicima vlasti.

NAJZNAČAJNIJE AKTIVNOSTI I REZULTATI

OJAČANI KAPACITETI UDRUŽENJA KOJA OKUPLJAJU OBOLJELE OD RIJETKIH BOLESTI

- **Održano 8 edukacija za predstavnike korisničkih udruženja** na kojima su polaznici unaprijedili znanje i vještine iz oblasti zagovaranja, interne i eksterne komunikacije, i oblasti javnih konsultacija i učešća građana u donošenju javnih politika.
- **Osnovan Savez za rijetke bolesti koji okuplja udruženja iz Federacije u Bosni i Hercegovini** koji će jedinstveno zastupati interese osoba oboljelih od rijetkih bolesti i zagovarati veća prava oboljelih. Osnivanje Saveza je zvanično predstavljeno na press konferenciji održanoj u Sarajevu povodom Međunarodnog dana rijetkih bolesti 2022.

POBOLJŠAN PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR ZDRAVSTVENE ZAŠTITE ZA OSOBE SA RIJETKIM BOLESTIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

- **Finaliziran Nacrt programa za rijetke bolesti u FBiH 2023-2025**, koji je tokom 2022. godine na javnim konsultacijama predstavljen u sedam federalnih kantona. Svrha Programa je da se osigura odgovarajući institucionalni okvir i mehanizmi za dostupnu, sveobuhvatnu i kvalitetnu zdravstvenu zaštitu oboljelih od rijetkih bolesti.
- **Finaliziran Program za rijetke bolesti u Republici Srpskoj za period od 2022. do 2024.**, kojem je cilj unapređenje zdravstvene zaštite i kvaliteta života osoba oboljelih od rijetkih bolesti. Program je usvojen na sjednici Vlade Republike Srpske u martu 2022. godine.
- **Osnovan Info centar u okviru web stranice Saveza za rijetke bolesti koji okuplja udruženja iz FBiH.** Info centar će poboljšati pristup sveobuhvatnim informacijama iz oblasti rijetkih bolesti za udruženja korisnika, osobe s rijetkim bolestima i zdravstvene radnike. Kako bi se došlo do korisnika bez ili sa ograničenim pristupom internetu, Info centar pruža usluge i putem telefonske linije.
Link do Info centra <https://savezzarijetkebolesti.ba/#>.
- **Održana edukacija zdravstvenih radnika o rijetkim bolestima u Republici Srpskoj** koja je obuhvatila ljekare iz različitih opština i zdravstvenih ustanova, većinom iz domova zdravlja, ambulanti porodičnih medicina i zaposlenih u službi hitne medicinske pomoći. Na radionici su obrađene teme Rijetke bolesti u Republici Srpskoj, Značaj rane dijagnostike rijetkih bolesti i uloga genetičara, Procedure liječenja djece u inostranstvu i slanje na dijagnostiku rijetkih bolesti preko Fonda solidarnosti za liječenje djece i Rano otkrivanje i liječenje cistične fibroze.

Projekt „Doprinos mreža organizacija civilnog društva poboljšanju svakodnevnog života ljudi oboljelih od rijetkih bolesti“ je predstavljen u septembru 2022. godine na međunarodnoj konferenciji Holistički modeli kod rijetkih bolesti u Sarajevu. Svoj rad su predstavili entitetski savezi za rijetke bolesti i izazove s kojima se suočavaju u nastojanju da pomognu osobama koje su oboljele od rijetkih bolesti. Entitetska ministarstva zdravstva su govorili o strateškim dokumentima koji su izrađeni u okviru Projekta i narednim koracima ministarstava u cilju provođenja entitetskih strategija za rijetke bolesti. Iskustva i primjeri dobrih praksi u regiji i Evropi su pomogli u određivanju jasnijih smjernica u smislu unapređenja zakonske regulative, unapređenja prevencije i rane dijagnostike rijetkih bolesti i uspostavljanja registra rijetkih bolesti.

Međunarodna konferencija "Holistički modeli kod rijetkih bolesti" održana je u Sarajevu 20.-21.09.2022.

ПРОГРАМ ЗА РИЈЕТКЕ БОЛЕСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ ЗА ПЕРИОД ОД 2022. ДО 2024. ГОДИНЕ

Израду Програма финансира Европска унија. Садржај је искључива одговорност Института за популацију и развој и не представља ставове Европске уније.

„Тренинг који се тренутно одржава, којим присуствујемо ми чланице Saveza је надogradnja нашег знања, односно усавршавање знања из области заговарања. Ми јесмо заговарачка организација чiji је циљ да побољша статус и права особа оболелих од ријетких болести и у крајњој мјери овакав тренинг јесте нешто што је требало нашим чланицама да би сутра допринјели побољшању статуса оболелих од ријетких болести кроз развој својих властитих капацитета.“ - Hasmir Delić, Председavajući Saveza за ријетке болести који okupља korisnička удруженја из Федерације Bosне и Hercegovине

Donator: Vlada Švicarske i CARE Njemačka

Trajanje projekta: 1. 1. 2021 – 31. 12. 2023.

Ukupna vrijednost projekta: 326.019,00 BAM

„Inicijativa mladića: Promovisanje zdravijih životnih stilova i smanjenje interpersonalnog nasilja među mladima u Bosni i Hercegovini osporavanjem rodni stereotipa III“

O PROJEKTU

Nakon uspješno provedene dvije faze regionalnog projekta, IPD nastavlja saradnju s organizacijom CARE s ciljem doprinosa stvaranju dugoročnih i održivih rješenja zagovaranjem integracije Programa Y (za srednje škole) i Programa E (za više razrede osnovne škole). Zajedno s partnerima iz Mostara – Youth Power i Banja Luke – Institut Perpetuum Mobile, IPD je predan zajedničkoj misiji doprinosa stvaranju pozitivnog i miroljubivog društva za mlade u Bosni i Hercegovini, koje podržava rodnu ravnopravnost, poboljšava zdravlje i smanjuje interpersonalno nasilje. Dodatnu snagu projektu daje partnerstvo sa omladinskim organizacijama - Otaharin iz Bijeljine, Forum Teatar iz Istočnog Sarajeva i Nova Vizija iz Novog Travnika.

Poznati lideri u promociji pozitivnih promjena, Budi Muško klubovi će se nastaviti osnivati i jačati, a mladi će kao njihovi članovi unapređivati svoja znanja i vještine kako bi nastavili podržavati svoje vršnjake u razvoju zdravog, nenasilnog i rodno ravnopravnog ponašanja i na taj način olakšati njihov prelaz od adolescencije do odrasle dobi. Osim zagovaranja usvajanja globalno priznatog Programa Y u srednjim školama, pilotirat će se i Program E za obrazovanje o zdravom načinu života u osnovnim školama u BiH. IPD će nastaviti stvarati društvene promjene s partnerima u zemlji i regiji kroz saradnju i partnerstvo s učiteljima, roditeljima, obrazovnim institucijama, medijima, mladima i građanima u podršci obrazovnom programu životnih vještina usmjerenom na ravnopravnost spolova.

NAJZNAČAJNIJE AKTIVNOSTI I REZULTATI

BUDI MUŠKO KLUBOVI AKTIVNI U PROMICANJU RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA I PREVENCIJI NASILJA MEĐU MLADIMA

Budi Muško klubovi (BMK) u Sarajevu, Istočnom Sarajevu, Bijeljini i Travniku stalno rastu, okupljajući sve više mladih ljudi koji žele biti dio pozitivne promjene. BMK su proveli veliki broj aktivnosti, uključujući kampanje i razne vrste tematskih radionica s ciljem poboljšanja vještina mladih. Ti su se događaji odvijali online i na različitim uličnim lokacijama. Više od 100 mladih trenutno su članovi BMK koji svakodnevno čine promjene na nivou svojih lokalnih zajednica. Jedna od najvećih kampanja kreirana i provedena u 2022. godini je kampanja „Šta se praviš“ koja je bila dio 16 dana aktivizma. Online regionalnu kampanju proveli su BMK u Bosni i Hercegovini i regiji s ciljem upoznavanja mladih s činjenicama vezanim uz prevenciju nasilja nad ženama, djevojkama i drugim oblicima nasilne komunikacije i ponašanja.

Na FB i Instagram profilima BMK Sarajevo svakodnevno su objavljivane fotografije na kojima se ističe važnost rada na prevenciji nasilja nad ženama. Facebook objave dosegle su 1615 ljudi, a Instagram BMK profil dosegao je 2457 ljudi.

Vizuali kampanje

- **Pojačana ekipa BMK Sarajevo**

51 novi član/članica Budi muško kluba iz pet srednjih škola sa područja Kantona Sarajevo uspješno su završili osnovnu i naprednu obuku vršnjačke edukacije s ciljem povećanja znanja i vještina za vođenje radionica među svojim vršnjacima u školama. Obuka je provedena prema metodologiji Programa Y i Programa E.

- **Radionice za srednjoškolce**

IPD vršnjački edukatori nastavljaju nizati uspjehe u promociji prevencije nasilja i zdravih stilova života među svojim vršnjacima. U 2022. IPD je sarađivao s pet (5) srednjih škola u kojima su mladi iz BMK održali ukupno **90 radionica među 1858 učenika**. Radionice su provedene na temelju sveobuhvatne i naučno utemeljene metodologije Programa Y.

- **Radionice za mlade u osnovnim školama**

Zbog goruće potrebe za povećanjem pristupa kvalitetnom programu prevencije nasilja za učenike osnovnih škola, metodologija Programa Y prilagođena je Programu E, sveobuhvatnom programu prevencije nasilja i promocije zdravih stilova života za učenike osnovnih škola. Koristeći novu metodologiju, educirani vršnjački edukatori održali su **21 radionicu u osnovnim školama u Sarajevu, na kojima je sudjelovalo ukupno 400 učenika.**

RAZVIJENI STANDARDI IZVRSNOSTI KAKO BI SE OSIGURALA KVALITETA PROGRAMA PREVENCIJE NASILJA KOJI SE IZVODE U SREDNJIM ŠKOLAMA

Standarde izvrsnosti izradila je Radna grupa sastavljena od eksperata iz područja obrazovanja, predstavnika ministarstava obrazovanja i IPD-a. Sveobuhvatni set kriterija koji je razvijen omogućit će širenje dobre i uspješne prakse programa prevencije nasilja i promocije zdravih stilova života na srednjoškolskoj nivou u Bosni i Hercegovini. Kriteriji se temelje na Programu Y kao naučno utemeljenom sveobuhvatnom programu prevencije nasilja i promoviranja zdravih stilova života, koji je proglašen jednim od najboljih obrazovnih programa na svjetskom nivou.

OSNIVANJE PRVE SEKCIJE O ZDRAVLJU MLADIH U BOSANSKO-PODRINJSKOM KANTONU - GORAŽDE

Nakon intenzivne komunikacije i saradnje sa Ministarstvom obrazovanja Bosansko-podrinjskog kantona, od 01.10.2022.godine, u okviru OŠ Mehmedalija Mak Dizdar osnovana je Sekcija „Zdravlje mladih“. Od školske godine 2022./23., u sklopu redovnih planskih aktivnosti, realizira se sekcija temeljena na temama iz Programa E za koje su učitelji i nastavnici educirani u sklopu edukacije provedene u okviru projekta. Sekcija je uvrštena u Godišnji plan i program škole na koji su saglasnosti dali Nastavničko vijeće, Školski odbor, Pedagoški zavod i Ministarstvo obrazovanja BPK. Sekcija se provodi među učenicima matične škole u Vitkovićima i područne škole u Beriču sa jednim satom sedmično. Početni broj uključenih učenika je 14, sa namjerom da se broj učenika povećava. Učenici su VII, VIII i IX razreda ove osnovne škole. IPD će u narednom razdoblju podržati rad Sekcije u sklopu projekta, kroz povećanje znanja mladih kako bi imali znanja i kapaciteta za provođenje radionica te planiranje i provođenje kampanja unutar škole.

PROGLAŠENJE PRVE ŠKOLE IZVRSNOSTI U KANTONU SARAJEVO – SREDNJE ZUBOTEHNIČKE ŠKOLE SARAJEVO

U partnerstvu sa Srednjom zubotehničkom školom Sarajevo, te uz kontinuiranu podršku Ministarstva obrazovanja Kantona Sarajevo, IPD je organizirao događaj kojim je simbolično zaokružen ciklus aktivnosti jačanja kapaciteta koji se provode u proteklih 10 godina. Kao rezultat ovih aktivnosti, ojačani su kapaciteti škole za provedbu jednog od 12 najboljih svjetskih obrazovnih programa utemeljenih na dokazima za prevenciju nasilja i promociju zdravih stilova života među mladima „Program Y“.

Na događaju Najave prisutnim novinarima, učenicima, nastavnicima, pedagozima i roditeljima obratili su se načelnik Općine Centar Sarajevo Srđan Mandić, direktorica Srednje zubotehničke škole Elvira Jašarbašić, regionalna direktorica CARE International Balkans Sumka Bučan, viši programski službenik Ambasade Švicarske u Bosni i Hercegovini Almir Tanović i direktorica Instituta za populaciju i razvoj Emina Osmanagić.

Na slikama: načelnik Općine Centar Sarajevo Srđan Mandić, direktorica Srednje zubotehničke škole Elvira Jašarbašić, regionalna direktorica CARE International Balkans Sumka Bučan i viši programski službenik Ambasade Švicarske u BiH Almir Tanović

Primjena sveobuhvatnog socio-ekološkog i modela zasnovanog na aktivnom učešću zajednica u eliminaciji nasilja nad ženama u BiH

Donator: UN Women ured u BiH
Trajanje projekta: 01.07.2021 - 30.11.2023
Ukupna vrijednost projekta: 352,625.69 BAM

O PROJEKTU

Djelotvornost i efikasnost programa prevencije nasilja u značajnoj mjeri zavise od trajanja preventivnih aktivnosti, njihove usklađenosti sa potrebama lokalne zajednice i primjene naučno utemeljenih i dokazano efikasnih metoda za koje postoje dokazi učinkovitosti. Od iznimnog je značaja da programi prevencije nasilja adresiraju ključne socio-kulturalne faktore koji doprinose pojavi nasilja. Sve to nije moguće bez direktnog učešća zajednice, a što uključuje lokalne institucije i ustanove, predstavnike nevladinih i drugih organizacija, medije, grupe i pojedince koji tu žive, rade i djeluju. Ipak, mnoge institucije ili pojedinci nemaju adekvatne kapacitete da doprinesu ili se aktivno uključe u programe prevencije nasilja. Stoga, Institut za populaciju i razvoj posebnu pažnju posvećuje izgradnji kapaciteta institucija, organizacija, grupa i pojedinaca, a kako bi individualno i u koheziji sa drugima, aktivno radili na transformaciji okruženja i eliminaciji faktora koji doprinose pojavi nasilja.

Od jula 2021. godine, Institut za populaciju i razvoj provodi treću fazu projekta jačanja kapaciteta srednjih škola, lokalnih zajednica i religijskih lidera da samostalno provode naučno utemeljene i dokazano efikasne programe prevencije nasilja bazirane na holističkom i socio-ekološkom modelu prevencije.

Primjena naučno utemeljenih programa prevencije nasilja baziranih na socio-ekološkom modelu prevencije zahtijeva aktivno učešće i proaktivnu saradnju lokalnih i entitetskih institucija, organizacija i medija. Učešće predstavnika institucija, organizacija i medija u programiranju aktivnosti i prilagodbi strategija djelovanja specifičnostima zajednica i institucionalnom okruženju, važni su preduslovi za razvoj i provođenje programa koji su usklađeni sa potrebama zajednica i institucija u čijem okruženju se provode ovakvi programi.

Institut za populaciju i razvoj provodi socio-ekološki program prevencije nasilja u saradnji sa lokalnim partnerskim organizacijama: Forum Teatar iz Istočnog Sarajeva, Nova Vizija iz Novog Travnika, Otaharin iz Bijeljine i Centar za izgradnju mira iz Sanskog Mosta. Također, program provodimo u saradnji sa partnerskim institucijama Gender centar Vlade Republike Srpske, Gender centar Vlade Federacije Bosne i Hercegovine, Ministarstvom obrazovanja, znanosti, mladih, kulture i športa Srednjobosanskog Kantona, i Ministarstvom prosvjete i kulture Republike Srpske.

NAJZNAČAJNIJE AKTIVNOSTI I REZULTATI

Sveobuhvatni program prevencije nasilja, a koji Institut za populaciju i razvoj provodi u saradnji sa partnerima, sadrži tri međusobno povezane strategije djelovanja, a što je predstavljeno na dijagramu.

Izgradnja kapaciteta i otvaranje 6 škola izvrsnosti za primjenu naučno utemeljenih socio-ekoloških programa prevencije nasilja

U okviru komponente „Škole izvrsnosti“, IPD je nastavio jačati kapacitete škola da provode jedan od 12 najboljih svjetskih kurikuluma za rad sa mladima, „Program Y“, a kojeg je razvio CARE Balkans u saradnji sa Institutom za populaciju i razvoj. U namjeri da definira kriterije i standarde za formiranje i procjenu kapaciteta škola izvrsnosti, Institut je u saradnji sa Ministarstvom prosvjete i kulture Republike Srpske i Ministarstvom obrazovanja, znanosti, mladih, kulture i športa kreirao dva dokumenta koji definiraju kriterije za tri nivoa izvrsnosti i predstavljaju akreditacijske i evaluacijske standarde za škole izvrsnosti. Ovo su prvi dokumenti ove vrste u našoj zemlji i predstavljaju važnu osnovu za razvoj kapaciteta škola koje žele primjenjivati efikasne i efektivne modele prevencije, temeljene na dokazima. Istovremeno, ovi kriteriji omogućavaju reviziju usklađenosti djelovanja škola sa lokalnim i međunarodnim preporukama za efektivne preventivne programe i nude prostor za identifikaciju potreba škola da budu efikasniji u svom preventivnom djelovanju.

Kreirani su Kriteriji za škole izvrsnosti u Republici Srpskoj i Standardi za škole izvrsnosti u Federaciji Bosne i Hercegovine. Kao rezultat direktnog ulaganja u izgradnju kapaciteta škola u 2022. godini, Institut za populaciju i razvoj otvorio je pet škola izvrsnosti za primjenu naučno utemeljenih i dokazano efikasnih metoda prevencije nasilja u okviru formalnog obrazovanja. Škole izvrsnosti su otvorene u Travniku, Novom Travniku, Istočnom Sarajevu, Palama i Bijeljini, a početkom 2023. godine Institut će otvoriti školu izvrsnosti u Doboju.

Paralelno sa edukacijom u školama, IPD je nastavio pružati podršku radu lokalnih Budi Muško klubova, a koji uključuju mlade u razvoj i provođenje preventivnih aktivnosti. Budi Muško klubovi su realizirali 136 aktivnosti, a više od 2000 mladih je aktivno učestvovalo u aktivnostima klubova. Pored Travnika, Istočnog Sarajeva i Bijeljine, zahvaljujući projektu otvorena su i dodatna tri kluba koja aktivno uključuju mlade iz zajednice u preventivne aktivnosti. Novi Budi Muško klubovi su otvoreni na Palama, Novom Travniku i u Doboju, a lokalni partneri i Institut su osigurali podršku neophodnu da sva tri kluba imaju kapacitet za preventivno djelovanje.

SOCIO-EKOLOŠKI PROGRAM PREVENCIJE NASILJA NA NIVOU LOKALNE ZAJEDNICE ZAJEDNICE KOJE BRINU

Koalicije za prevenciju „Zajednice koje brinu“ djeluju u svih šest lokalnih zajednica koje učestvuju u programu. Zajednice koje brinu (CTC) predstavljaju grupe lokalnih stručnjaka, predstavnika lokalnih institucija i organizacija, medija, grupa i pojedinaca, a koji su udruženi oko zajedničkog cilja: eliminacija nasilja i faktora koji doprinose nasilju. Zajednice koje brinu predstavljaju proces razvoja strategije za lokalne zajednice koji ih osposobljava da koriste čvrste dokaze o tome šta djeluje u prevenciji i ranoj intervenciji za sprječavanje problematičnog ponašanja mladih, na temelju jedinstvenih profila ishoda ponašanja mladih i rizika, kao i jačanja zaštitnih faktora u određenoj zajednici. Tokom 2022. godine timovi Zajednice koje brinu iz Bijeljine, Travnika i Istočnog Sarajeva su nastavili aktivno doprinositi prevenciji svih oblika nasilja nad ženama u lokalnim zajednicama koje predstavljaju, dok su uspostavljeni novi timovi Zajednica koje brinu na tri nove lokacije: Doboju, Pale i Novi Travnik.

U sva tri grada formirane su ekspertne grupe koje rade na razvoju okvira za uspostavljanje i upravljanje programom Zajednice koje brinu u ovim, ali i novim lokalnim zajednicama. Za svaku lokalnu zajednicu kreirani su lokalni akcioni planovi, medijski planovi i definirani modaliteti saradnje lokalnih institucija na realizaciji preventivnog programa. Članovi timova u svih 6 gradova su realizirali brojne aktivnosti koje su mobilizirale ostale aktere u lokalnoj zajednici da aktivno doprinesu ostvarivanju specifičnih ciljeva za svaku zajednicu. Tokom 2022. godine, a kao dio institucionalizacije preventivnog programa u lokalnoj zajednici, partnerske organizacije su potpisale Sporazume o kooperaciji sa općinama u kojima djeluju timovi Zajednice koje brinu. Timovi Zajednica koje brinu su pokrenuli i realizirali brojne aktivnosti tokom 2022 godine, a kao dio njihovih nastojanja da doprinesu eliminaciji faktora za pojavu nasilja. Timovi Zajednica koje brinu su u 2022. godini realizirali brojne kampanje, okrugle stolove, stručne i javne panel diskusije, edukacije mladih i odraslih, a ostvarena je i snažna saradnja sa medijima koji su aktivno izvještavali o realiziranim aktivnostima ovih timova. U namjeri da omogući drugim lokalnim zajednicama da primjene model Zajednice koje brinu, Institut je započeo proces razvoja alata za planiranje i realizaciju programa Zajednice koje brinu u Bosni i Hercegovini.

GLAS RELIGIJSKIH ZAJEDNICA PROTIV SVIH OBLIKA NASILJA NAD ŽENAMA

U okviru saradnje sa religijskim zajednicama, pokrenute su aktivnosti jačanja kapaciteta predstavnika četiri najbrojnije religijske zajednice da aktivno primjenjuju holističke i socio-ekološke modele prevencije bazirane na okvirima za prevenciju koje su religijske zajednice razvile u saradnji sa Institutom u okviru prethodne faze projekta. Tokom 2022. godine provedene su aktivnosti izgradnje kapaciteta religijskih zajednica u oblastima zagovaranja, primjene socio-ekoloških programa prevencije, pružanja specijaliziranih usluga za žrtve, institucionalni odgovor na nasilje, zdravlje i mentalno zdravlje u korelaciji sa nasiljem, uloga medija i socijalne kampanje kao dio strategije prevencije nasilja. Izgradnjom kapaciteta u navedenim oblastima, stvoreni su preduslovi za sveobuhvatan odgovor religijskih institucija i organizacija na problem nasilja u našoj zemlji.

Glas mladih, izbor mladih (Youth Voices, Youth Choices)

O PROJEKTU

Donator: IPPF Evropska mreža i MERCK

Trajanje projekta: 01. 01. 2021. – 30.06. 2023.

Ukupna vrijednost projekta: 183,797.60 USD

Mladi ljudi i ranjive grupe na Zapadnom Balkanu suočavaju se sa velikim brojem prepreka u pristupu uslugama koje su značajne za njihovo mentalno zdravlje, nasilje i seksualno i reproduktivno zdravlje. Tokom pandemije COVID-19, nosili su najveći teret dodatnih prepreka u pristupu informacijama, podršci i brizi. COVID-19 je pokazao koliko su nacionalni zdravstveni sistemi krhki i naglasio nespremnost zemalja da se nose s hitnim zdravstvenim situacijama. Nove okolnosti i realnosti sa kojima se suočio svijet uslijed krize uzrokovane pandemijom, potakle su kreativnost civilnog društva i drugih aktera da se suprotstave ovim preprekama, a digitalni doseg i digitalna podrška igrale su ključnu ulogu koja se širi i postaje sveprisutna u mnogim sektorima, od obrazovanja do zdravlja.

Youth Voices, Youth Choices je projekat posvećen učenju iz iskustva COVID-19 na Zapadnom Balkanu kako bi se osiguralo da usluge i informacije seksualnog i reproduktivnog zdravlja postanu pristupačnije i prilagođenije mladima na duži vremenski period, posebno za marginalizirane grupe. Trajući od 2020. do 2023., okuplja članove i partnere IPPF-a u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Bugarskoj, Sjevernoj Makedoniji i na Kosovu, uz podršku Regionalne kancelarije IPPF EN.

Da bismo donijeli strukturne i dugoročne promjene, kombinirat ćemo tehnike zagovaranja sa moćnim novim narativima i pod vodstvom mladih planiramo provesti sveobuhvatnu kampanju podizanja svijesti javnosti i utjecati na nacionalne i regionalne vlasti da se aktivnije posvete unapređenju usluga za mlade. Partnerstva sa više dionika podržat će inicijative za komunikaciju i zagovaranje.

NAJZNAČAJNIJE AKTIVNOSTI I REZULTATI

FINALIZACIJA IZVJEŠTAJA ISTRAŽIVANJA I IDENTIFIKACIJA DOBRIH PRAKSI U PRUŽANJU USLUGA MLADIMA

Tokom 2021. godine, kombinirajući više različitih metoda i tehnologija, Institut za populaciju i razvoj u saradnji sa istraživačkom agencijom Noverna (Grčka), proveo je kvalitativno i kvantitativno istraživanje o pristupu, doseg i sveobuhvatnosti usluga koje su mladima bile dostupne prije pandemije, tokom pandemije i u kasnijim fazama pandemije. Kombinirajući informacije iz sve tri vremenske pozicije, provedeno istraživanje je omogućilo bolji uvid u nivo fleksibilnosti i spremnost obrazovnog i zdravstvenog sektora da pružaju usluge mladima u hitnim i kriznim situacijama i identificiraju mjere i pristupi koji mogu biti važan faktor unapređenja pristupa uslugama za tinejdžere i mlade. U okviru provedenog istraživanja identificirane su dobre, obećavajuće i inovativne prakse koje su predstavljene u okviru nacionalnih i regionalnih izvještaja. Za nacionalni kontekst Bosne i Hercegovine, pozitivne prakse su sažete u sljedećim prioritetnim oblastima:

- Obrazovanje o seksualnosti i pristup provjerenim i prilagođenim informacijama;
- Održavanje kredibilnog toka informacija i usluga u vezi sa pitanjima SRHR-a;
- Mentalno zdravlje; i
- Seksualno i rodno zasnovano nasilje.

Institut za populaciju i razvoj je u okviru provedenih konsultacija obavio razgovore sa mladima, zdravstvenim radnicima, obrazovnim radnicima, ključnim entitetskim i kantonalnim donosiocima odluka i gore navedene prioritetne oblasti su određene kao fokus budućih zagovaračkih i programskih djelovanja.

EKSPERTNE GRUPE KAO VAŽNI SAVEZNICI U UNAPREĐENJU ZDRAVLJA MLADIH

Da bi kvalitetno odgovorili na izazove sa kojima se suočavaju mladi u našoj zemlji, u definiranju ključnih prioriteta, razvoju platforme zagovaranja i provođenju zagovaračkih aktivnosti važnu ulogu imaju članovi dvije ekspertne grupe: ekspertne grupe mladih i ekspertne grupe koju čine profesionalci iz kantonalnih i entitetskih obrazovnih, zdravstvenih i drugih relevantnih institucija. Obje grupe aktivno učestvuju u reviziji i validaciji nalaza istraživanja, određivanju ključnih zdravstvenih i obrazovnih prioriteta, a tokom 2022. godine napravljen je važan iskorak i obje grupe su aktivno učestvovala u razvoju praktičnih politika koje su osnova za provođenje programa zagovaranja. Institut je tokom 2022. godine razvio 3 Policy dokumenta:

- **Poboljšanje usluga seksualnog i reproduktivnog zdravlja, poboljšanje pristupa uslugama mentalnog zdravlja i odgovor na rodno zasnovano nasilje tokom i nakon COVID-a 19 za mlade (Zdravlje)**
- **Unapređenje zdravlja mladih kroz sistem formalnog i neformalnog obrazovanja sa fokusom na marginalizovane grupe (Obrazovanje)**
- **Poboljšanje usluga seksualnog i reproduktivnog zdravlja i poboljšanje pristupa uslugama mentalnog zdravlja i odgovor na rodno zasnovano nasilje u hitnim situacijama (zdravlje i obrazovanje)**

Institut je tokom 2022. godine posebnu pažnju posvetio izgradnji kapaciteta mladih koji su članovi ekspertne grupe mladih da osmišljavaju, razvijaju i provode kampanje zagovaranja, informiranja i podizanja javne svijesti o važnim zdravstvenim pitanjima koja su značajna za mlade i naše društvo u cjelini.

REGIONALNI DOGAĐAJ MSD ZA MAJKE DOGAĐAJ – 10 GODINA PROSLAVE

U maju 2022. godine Institut za populaciju i razvoj prisustvovao je i učestvovao na regionalnoj manifestaciji MSD za majke Događaj – obilježavanje 10 godina djelovanja. Događaju su prisustvovali Emina Osmanagić i Feđa Mehmedović kao predstavnici IPPF EN MA iz Bosne i Hercegovine i gđa Aida Pilav, predstavnica nacionalne ekspertne grupe (Bosna i Hercegovina) i članica regionalne ekspertne grupe osnovane u okviru YVYC projekta. Zajedno sa drugim partnerima, predstavnici IPD-a su predstavili ključne nalaze provedenog istraživanja i ključne strategije koje će IPD primijeniti kako bi se pozabavili ključnim preprekama sa kojima se mladi ljudi i marginalizirane grupe suočavaju prilikom pristupa uslugama vezanim za SRHR, mentalno zdravlje i RZN.

GLAS MLADIH U EUROPSKOM PARLAMENTU

U saradnji sa IPPF EN i partnerskim organizacijama, članovi ekspertne grupe mladih i predstavnici Instituta za populaciju i razvoj učestvovali su u zagovaračkom sastanku visokog nivoa, a koji je održan u Briselu 26. oktobra 2022. godine u prostorijama Evropskog parlamenta.

Predstavnici Evropskog parlamenta su pokazali interes za pružanjem podrške unapređenju položaja mladih, naglašavajući njihovu odlučnost da doprinesu rješavanju ključnih problema koji su identificirani istraživanjem koje im je prethodno dostavljeno.

Mladi i članovi ekspertne grupe iz Bosne i Hercegovine i regije su iz vlastitog ali i ugla vršnjaka koje predstavljaju, govorili o potrebama i problemima mladih te su predložili konkretne mjere i modalitete podrške koju europski parlamentarci mogu poduzeti kako bi na lokalnim nivoima podržali rješavanje problema u pristupu uslugama mentalnog zdravlja, seksualnog i reproduktivnog zdravlja i obrazovanja o seksualnosti.

Sastanak je predstavljao ključnu priliku da se europski parlamentarci upoznaju sa regionalnim policy dokumentom koji adresira probleme mladih kako specifično za svaku zemlju, tako i u regionalnom kontekstu.

REVITALIZACIJA PARLAMENTARNE GRUPE ZA POPULACIJU I RAZVOJ

Od decembra 2021. godine, Institut za populaciju i razvoj u saradnji sa Populacijskim Fondom Ujedinjenih Naroda (UNFPA) aktivno radi na revitalizaciji i definiranju novih prioriteta kojima će se baviti Parlamentarna grupa za populaciju i razvoj nakon ponovnog uspostavljanja. U decembru 2022. godine intenzivirani su naponi za ponovno uspostavljanje PGPD grupe i održan je važan dvodnevni sastanak „Revitalizacija Parlamentarne grupe za stanovništvo i razvoj i implementaciju Agende za održivi razvoj 2030 u Bosni i Hercegovini PGPD“.

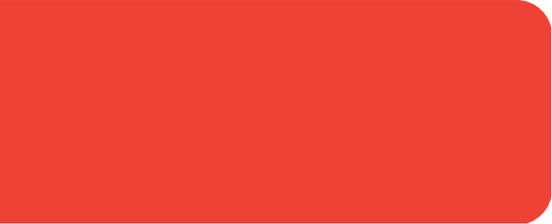
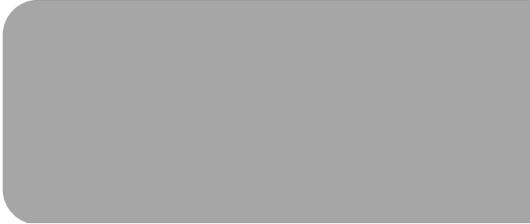
Događaj je organizirao UNFPA ured u Bosni i Hercegovini, a održan je na Jahorini od 8. do 9. decembra 2022. godine. Ovaj događaj je bio dio godišnje sesije „Dinamika stanovništva, ljudski kapital i seksualno i reproduktivno zdravlje u Bosni i Hercegovini“. IPD kao i drugi institucionalni partneri UNFPA doprinose revitalizaciji parlamentarne grupe za populaciju i razvoj i ove sjednice su dio procesa revitalizacije.

JAČANJE KOMPETENCIJA MLADIH I PROVOĐENJE KAMPANJE „HASHTAG“

Tokom 2021. i 2022. godine, iznimni su naponi uloženi u izgradnju znanja i vještina mladih koji učestvuju u projektu udruženi u tim „Ekspertna grupa mladih“. Tokom 2022. godine, članovi EGM su učestvovali u osnovnom i naprednom treningu zagovaranja, analizirali i validirali zagovaračke sadržaje, dokumente i praktične politike. U drugoj polovini 2022. godine, mladi su uspješno završili obuke u oblasti razvoja i provedbe socijalnih kampanja, a stečeno znanje i vještine mladi su koristili prilikom izrade vizualnog identiteta kampanje, naziva i slogana kampanje. Mladi su također prošli napredne obuke u oblasti razvoja i obrade video i foto sadržaja. Stečeno znanje i vještine su iskoristili za razvoj fotografskih i multimedijских sadržaja koji su korišteni tokom realizacije kampanje mobilizacije mladih i podizanja svijesti javnosti o potrebama mladih i važnosti brige o njihovom zdravlju i blagostanju. Činjenica da sve sadržaje osmišljavaju i kreiraju mladi, a kao rezultat ulaganja u razvoj njihovih znanja i vještina, dokazuje da projekat Glas mladih, izbor mladih zaista postavlja mlade u centar svog djelovanja i mladi predstavljaju srž i osnova društveno transformativnog djelovanja na kojem se program temelji.

OBILJEŽAVANJE SVJETSKOG DANA MENTALNOG ZDRAVLJA

10. oktobra, IPD i članovi Ekspertske grupe mladih, zajedno sa psihologom IPD-a održali su interaktivnu sesiju i kampanju u JU Druga Gimnazija. Obje aktivnosti organizirane su u sklopu obilježavanja Svjetskog dana mentalnog zdravlja i promocije YEG-a među srednjim školama. Početni dio sesije bio je fokusiran na uvođenje mladih u provedenu studiju i izrađen izvještaj te na diskusiju o tome koliko je mentalno zdravlje važno za cjelokupno zdravlje i dobrobit, kako rodno nasilje i drugi oblici nasilja mogu utjecati na mentalno zdravlje, kakva je veza između seksualnosti i mentalnog zdravlja i kako su ovo dvoje u interakciji, zašto je važno tražiti pomoć/podršku i koje su dostupne usluge relevantne za mlade. Drugi dio sesije je bio u formi panela, gdje su članovi YEG-a i psiholog raspravljali o nekim od nalaza izvještaja i predloženim rješenjima. Treći dio sesije bio je posvećen uvođenju YEG-a i IPD-a. Ovo je bila odlična prilika za upoznavanje novih mladih ljudi i regrutaciju novih članova koji će učestvovati u projektu i YEG-u. Ovom događaju prisustvuje ukupno 74 učesnika.

NAUČENE LEKCIJE / PREPORUKE / NASTAVAK

- Digitalni alati mogu imati praktičnu primjenu u pružanju usluga savjetovanja, uključujući psihološko savjetovanje
- Mladi i korisnici usluga psihoterapije tokom pandemije, naglasili su da pružanje usluga psihoterapije putem ICT otvara mnoge mogućnosti za korisnike i prepoznato je kao primjer dobre prakse
- Da bi se djeci i mladima omogućio neometan pristup uslugama psihološkog savjetovanja, veoma je važno raditi sa roditeljima jer mladi navode da su roditelji ključna prepreka u pristupu pomenutim uslugama.
- Mladi, a posebno mladi iz marginaliziranih skupina, suočavaju se sa izazovima u pristupu zdravstvenim i uslugama obrazovanja o seksualnosti, seksualnom zdravlju, nasilju i mentalnom zdravlju.
- Zdravstvene i obrazovne institucije nemaju razvijene kapacitete da pružaju sveobuhvatne usluge mladima u vrijeme krize

*"Mislim da je u situacijama kao što je COVID-19 važno da vlasti i zdravstveni radnici imaju spreman odgovor. Jednako je važno da u ovim situacijama „nikog ne ostave iza sebe“. Stoga se moramo još više fokusirati na zdravlje i osigurati dostupnost usluga za ugrožene grupe. Sljedeća stvar koju bi vlade i zdravstveni radnici mogli naučiti je da su online alati vrlo važni i mogu biti korisni." - **TIMUR JUKIĆ, EDUKATOR I ČLAN YOUTH EXPERT GRUPE IPD***

"Što se tiče cjelokupne edukacije o SRHR-u prije i za vrijeme COVID-19, bio sam vrlo neobrazovana. U to vrijeme, imala sam 14 godina, tako da sam lično obrazovanje o SRHR-u smatrala veoma sramotnim i tabu temom. Bila sam klinka i nisam znala da je sasvim normalno pričati o tome i da se ta tema tada mora adresirati. Živim u zemlji u kojoj je obično „čudno“ pričati o obrazovanju o SRHR-u, pogotovo u godinama u kojima sam tada bila, pa sam smatrala da treba da se isključim iz te teme. Bila sam veoma neinformisana i vodila sam minimalnu brigu o tome, posebno tokom COVID-a. Bilo je to jako teško vrijeme za sve, a ja sam još uvijek pronalazila sebe tako da mi je bilo zaista teško postaviti prioritete na pravo mjesto, pogotovo kada je sve zatvoreno; Nisam imala pristup bilo kakvom obrazovanju o SRHR-u.

*Nažalost, ništa se nije promijenilo na bolje tokom pandemije. Još sam bila klinka i to je za mene bila tabu tema i bila sam vrlo neinformisana. Srećom, nakon pandemije počela sam shvaćati da je seksualno i reproduktivno zdravlje sasvim normalno za razgovor i da je to vrlo važna tema za razgovor. Nastojim da pomognem svima koji se osjećaju nesigurno govoreći o toj temi da shvate da to nije tabu tema, kao što sam ja kao 14-godišnjakinja razmišljala, već je zapravo veoma važna tema o kojoj treba otvoreno razgovarati. Osjećam se sigurno u svom tijelu i brinem se da imam pristup obrazovanju o SRHR-u onoliko koliko mi je potrebno. Brinem se o sebi što se tiče zdravstvene zaštite i od tada se osjećam mnogo bolje, sretnije i sigurnije." - **LANA KOMŠIĆ, EDUKATORICA I ČLANICA EXPERT GRUPE IPD***

Projekt mentalnog zdravlja u BiH (PMZ u BiH)

Donator: Vlade Švicarske

Trajanje projekta: 01.03.2018. do
30.06.2023. (FAZA III)

Ukupna vrijednost projekta: 11.112.479,00
BAM

NAJZNAČAJNIJI REZULTATI OSTVARENI U 2022. GODINI U OKVIRU KOMPONENTE 1:

U toku 2022. godine nastavljene su značajne aktivnosti u pripremi i reviziji legislativnog okvira kojim se osigurava kvalitet i kontinuitet brige te su pripremljeni sljedeći dokumenti:

1. Akcioni plan Programa prevencije u oblasti mentalnog zdravlja u Republici Srpskoj
2. Pravilnik o standardima za akreditaciju zdravstvene ustanove u Republici Srpskoj
3. Pravilnik o postupku akreditacije zdravstvene ustanove, sadržaju i načinu vođenju registra akreditacija dodijeljenih zdravstvenim ustanovama u Republici Srpskoj.
4. Prednacrt Zakona o zaštiti mentalnog zdravlja Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine
5. Stručne osnove Pravilnika o zaštiti mentalnog zdravlja na primarnom nivou zdravstvene zaštite u Federaciji BiH
6. Stručne osnove Pravilnika o standardu obrazovanja, sadržaju i načinu obavljanja psihoterapije u okviru zdravstvene zaštite u Federaciji BiH
7. Stručne osnove Pravilnika o vrsti i načinu primjene mjera prisile prema osobi s težim mentalnim poremećajima u Federaciji BiH
8. Nacrt Programa za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja u Federaciji BiH za naredne 3 godine.

U cilju osiguranja obaveza Bosne i Hercegovine u oblasti međunarodnog izvještavanja, u oba entiteta su revidirani izvještajni obrasci u skladu sa potrebama za izvještavanje za ATLAS MENTALNOG ZDRAVLJA, publikaciju Svjetske zdravstvene organizacije (SZO).

Broj osoba kojima su pružene usluge MZ u zajednici u 2021. godini (posljednjoj godini izvještavanja) je 69.370 (M 31.978, Ž 37.392), od toga je ukupno 38,63% osoba sa teškim mentalnim poremećajima.

Tokom 2022. je reakreditivano 15 CZMZ-ova, što znači da ukupno 72% CMZ-ova (odnosno 51 od ukupno 71 CMZ) na nivou BiH pruža rodno senzitivne usluge u skladu s akreditacijskim standardima mentalnog zdravlja, uključujući planiranje i rad zasnovan na dokazima.

Ukupan broj korisnika usluga mentalnog zdravlja, iz akreditovanih CMZ-ova, koji su upućeni na hospitalni tretman smanjen je za 8% u periodu praćenja (2015.-2022.), što je direktni pokazatelj većeg opsega podrške korisnicima u primarnoj zaštiti mentalnog zdravlja.

Tokom 2022. godine provedena je edukacija profesionalaca za upravljanje uslugama bazirano na dokazima za ukupno **158 profesionalaca (Ž 127, M 31)**, od kojih je 112 u Federaciji BiH i 46 u Republici Srpskoj, iz 53 zdravstvene ustanove primarnog i 18 ustanova sekundarnog nivoa.

U posmatranom periodu završena je i **Analiza praćenja primjene Modela zajedničkog planiranja otpusta za korisnike usluga mentalnog zdravlja u Bosni i Hercegovini**. Analizirani su podaci primjene Modela iz ukupno 18 bolničkih ustanova, 5 stacionarnih ustanova koje su direktno saradivale sa 68 CMZ-ova i 53 centra za socijalni rad.

Može se zaključiti da je, i pored heterogenosti u pristupima, Model otpusta započeo da se provodi i da je imao solidnu primjenu u praksi tokom perioda praćenja, te da je većina bolničkih ustanova usvojila novi način komunikacije sa službama u zajednici (CSR i CMZ), kao temelja daljih unapređenja intersektorske saradnje. Na osnovu Analize je pripremljen **Priručnik o kontinuitetu tretmana i njege** - pristup usmjeren na oporavak sa uključenjem korisnika.

U toku 2022. godine održana su dva centralna zagovaračka događaja u formi simpozijuma za menadžere zdravstvenih ustanova u Bosni i Hercegovini (Banja Luka, 24. maj 2022.; Sarajevo, 26. maja 2022.) sa temom **“Budućnost zdravlja u zajednici – izazovi i prioriteti do 2030. godine”**, ukupan broj učesnika bio je 144 (M 55, Ž 89).

Na simpozijumima, na kojima su učestvovali direktori domova zdravlja, načelnici/šefovi centara za zaštitu mentalnog zdravlja, pravnici iz domova zdravlja, predstavnici Vlade Brčko Distrikta, predstavnici Zdravstvenog centra Brčko Distrikta, Federalnog ministarstva zdravstva, Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, ministri kantonalnih ministarstava zdravstva, predstavnici donatora, Parlamenta BiH, Fonda zdravstvenog osiguranja RS, predstavnici udruženja, agencija, predstavnici AKAZ-a i Instituta za javno zdravstvo, predstavljeni su ključni rezultati reforme u mentalnom zdravlju, u oblasti usluga mentalnog zdravlja u zajednici, te prepoznati glavni izazovi pred svim akterima da se dostignuti rezultati zadrže i nastave.

NAJZNAČAJNIJI REZULTATI OSTVARENI U 2022. GODINI U OKVIRU KOMPONENTE 2A:

USPJEŠNA PRIMJENA KOORDINIRANE BRIGE I OSIGURANI DUGOROČNI POZITIVNI EFEKTI

Intervencije u okviru ovog ishoda do sada su uspješno dovele do postizanja boljih rezultata od planiranih što dokazuje **broj korisnika uključenih u koordiniranu brigu koji je već veći od ciljnog indikatora za fazu projekta (3.894 korisnika u koordiniranoj brizi u odnosu na ciljanih 3.452)**. U koordinisanu brigu je tokom 2022. godine uključeno **213 novih korisnika (Ž=114, M=99)**. Intervencije jačanja kapaciteta profesionalaca, primarno u CMZ-ima su fokusirane na **uspostavljanje sistema mentalnog zdravlja koji će podržati prevenciju mentalnih problema, psihosocijalnu rehabilitaciju i oporavak i osigurati dugoročne efekte za pojedince i njihove porodice, kao i kvalitet usluga koje pružaju CMZ-ovi u BiH**. Projekat je nastavio sa pružanjem podrške i sa praćenjem primjene koordinirane brige u CMZ-ovima u BiH.

Praćenje oporavka korisnika uključenih u koordinisanu brigu jedan je od najznačajnijih indikatora opšteg cilja projekta. U procjeni praćenja oboljenja i oporavka tokom 2022. godine učestvovalo je ukupno **380 ispitanika (N=190 korisnika/ica i N=190 osoblja)**. Na nivou ukupnog uzorka (N=380) oporavak procjenjuje 75% ispitanika.

U okviru aktivnosti pružanja podrške u primjeni koordinisane brige organizovana je treća **dodatna trodnevna edukacija iz KB** od 5. do 7. 4. 2022. godine, za **41 profesionalca**, članova multidisciplinarnih timova (psihijatri, psiholozi, socijalni radnici, medicinske sestre/tehničari, specijalizanti psihijatrije, okupacioni terapeuti, logoped) **koji ranije nisu prošli ovaj trening (Ž 34, M 7)** iz 19 CMZ-ova u BiH.

U sve tri faze Projekta mentalnog zdravlja obavljene su ukupno **272 posjete u 74 CMZ-a u BiH**. **On-site posjete** su se pokazale kao najbolji način pružanja podrške centrima u provođenju koordinisane brige, a projektnom timu daju potpuniju sliku o stvarnom stanju i načinu funkcionisanja CMZ-ova i aktuelnim poteškoćama s kojim se pojedini CMZ susreću. Iz izvještaja supervizora se može zaključiti da su i dalje najveći efekti koordinirane brige smanjenje ponovnih hospitalizacija i bolji oporavak i rehabilitacija korisnika.

INDIVIDUALNI PLAN OPORAVKA (IPO) – SARADNJA SA USTANOVAMA SOCIJALNE ZAŠTITE U BIH

U okviru aktivnosti **pružanja podrške** u primjeni **individualnog plana oporavka (IPO) na radnom mjestu (on-site posjete)**, u periodu od februara do marta 2022. godine, **posjećeno je 8 ustanova** socijalne zaštite/dugotrajni smještaj **u BiH** (4 u FBIH i 4 u RS). Za posjete je bilo angažovano 8 trenera/ica/supervizora/ica iz IPO, koji su radili u timovima, a posjete su bile dvodnevne. On site posjete su ponovo pokazale kao jedan od najboljih načina pružanja podrške u provođenju naučenog na treningu na radnom mjestu. **U sklopu on-site posjeta ustanovama socijalne zaštite** izvršena je procjena **zadovoljstva korisnika** uključenih u IPO putem CSQ-8 upitnika. Rezultati analize popunjenih upitnika (**N=40, Ž 22 (55%), M 18, (45%) M=3,32** (na skali od 1 do 4).

Takođe, održane su i **dvije trodnevne edukativno-supervizijske radionice iz IPO**, na radionicama je učestvovalo ukupno **55 učesnika/ca (Ž 46, M 9)** iz ustanova socijalne zaštite/dugotrajni smještaj. Cilj edukativno-supervizijske radionice jeste prevladavanje individualnih poteškoća i prepreka s kojim se zaposlenici iz ovih ustanovama sretali pri primjeni i praćenju IPO. Takođe, cilj je bio i pružanje edukativnog sadržaja u cilju jačanja kompetencija osoblja navedenih ustanova u radu sa korisnicima. U cilju priprema za supervizijske edukativne radionice prikupili smo 55 prikaza slučajeva od osoblja koje je prošlo IPO trening u formi prezentacije, od kojih smo odabrali 16 i koje su bile prikazane na grupnoj superviziji.

Ukupan broj korisnika uključenih u program primjene IPO u ustanovama socijalne zaštite i za dugotrajni smještaj korisnika u BiH je **66 (Ž 36, M 30)**. U procjeni praćenja oboljenja i oporavka tokom 2022. godine učestvovalo je 88 ispitanika (N=44 korisnika/ica i N= 44 osoblja), prvo mjerenje pokazuje visok stepen oporavka (samoprocjena korisnika preko 87% i procjena osoblja 92%).

PROGRAMI PREVENCIJE I PROMOCIJE U MENTALNOM ZDRAVLJU UKLJUČUJU MULTISEKTORSKI PRISTUP I BAZIRANI SU NA POTREBAMA ZAJEDNICE

U partnerstvu sa entitetskim IJZ/ZZJZ i CMZ-ovima provodi se program: „Saradnja centara za mentalno zdravlje i službi porodične medicine sa ciljem blagovremenog otkrivanja depresije i anksioznosti kod odraslog stanovništva“. Ovaj program se provodi u oba entiteta, u partnerstvu sa po 10 DZ u 10 lokalnih zajednica po entitetu. Projektom je obuhvaćeno **20 CMZ i 60 timova porodične medicine u BiH**. Na nivou oba instituta koji provode gore navedeni PP program je **uključeno 15 novih CMZ-ova, koji ranije nisu provodili ovaj program**. Ukupan broj profesionalaca koji su prošli obuku u 2022. godini za provođenje PP programa je: **23 (1 M, 22 Ž)**. Broj osoba iz opšte populacije koji su obuhvaćeni skriningom u porodičnoj medicini je **2756 (M 948, Ž 1808)**, od kojih je **1161 osoba** imala kritični skor na skali depresije i anksioznosti i upućena na tretman u CMZ. Ukupan broj skrininganih osoba u implementaciji ovog programa u posljednjih 5 godina je **4488 (M 1490, Ž 2998)**.

Projekat je podržao **Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci** u osnivanju **psihološkog savjetovališta Univerziteta u Banjoj Luci**. Tokom novembra i decembra 2021. godine, fakultet je proveo istraživanje na uzorku od 793 studenta Univerziteta u Banjoj Luci iz svih organizacionih jedinica. Rezultati su pokazali izuzetno visoke indikacije različitih psiholoških problema koji se operacionalizuju kao umjereno ili izuzetno prisutni karakteristični simptomi. Osnivanjem ovakvog savjetovališta studenti su kroz organizovan pristup započeli dobivati besplatnu adekvatnu psihološku pomoć i tretman, ali će isto tako imali mogućnost sticanja adekvatnih znanja, podsticanja ličnog razvoja i jačanja vlastitih potencijala, te će i sami doprinostiti promovisanju značaja mentalnog zdravlja.

Do sada su uspješno završene aktivnosti osnivanja Psihološkog savjetovištva Univerziteta u Banjoj Luci, promocija savjetovištva, izbor i promocija psihoterapeuta koji će pružati usluge studentima i supervizije psihoterapeutima.

Udruženje „PERSPEKTIVA PLUS“ provodi projekat “Očuvanje mentalnog zdravlja starijih osoba u vrijeme pandemije COVID-19”. Aktivnosti su se provodile sa osobama starije životne dobi koje dolaze u Klub za aktivno starenje “Aktiva” u Istočnom Sarajevu (N 30, Ž 26 i M 4).

Takođe, pilotiran je interaktivni preventivni program „Zbog tebe, zbog nas“ koji je namijenjen djeci srednjoškolskog uzrasta. Program je proveden u 8 lokalnih zajednica u saradnji sa CMZ-ovima i srednjim školama. Trenign trenera su prošle 23 profesionalca iz 8 CMZ-ova i srednjih škola. Program je uspješno proveden dva puta, a obuhvatio je 350 učenika/ice (Ž 191, M 159) iz 8 srednjih škola.

NAJZNAČAJNIJI REZULTATI OSTVARENI U 2022. GODINI U OKVIRU KOMPONENTE 2B:

EDUKACIJA PROFESIONALACA IZ USTANOVA SOCIJALNE ZAŠTITE IZ OKUPACIONE TERAPIJE U MENTALNOM ZDRAVLJU

Uz veliku podršku Federalnog ministarstva zdravstva i Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, te širenjem saradnje sa nadležnim ministarstvima rada i socijalne politike, nakon kreiranja kurikuluma „Intenzivni kurs iz okupacione terapije u mentalnom zdravlju za profesionalce u sistemu socijalna zaštite“, završen je opsežni proces **obuke 53 profesionalca iz socijalnih ustanova (Ž 42, M 11)**. **Spomenuti broj od 53 profesionalca obuhvata 34 edukanta/ice u FBiH i 17 edukanata/ica iz Republike Srpske i jednu edukanticu iz Distrikta Brčko.**

Edukacija je bila organizovana u **5 modula (svaki modul se realizuje u pet dana predavanja i vježbi)**, a intenzitet organizacije modula je bio na mjesečnoj osnovi. Sa imenovanim polaznicima se odvijala neprestana komunikacija radi njihovog što lakšeg savladavanja znanja. Kreirana je socijalna mreža **korištenjem mejla, Vibera i Facebook grupe i ostvarena neprestana i intenzivna komunikacija sa svim polaznicima edukacije.**

Evaluacija zadovoljstva edukacijom za svih **5 modula je pokazala je da 99,2% polaznika smatralo da su teme bile adekvatne i da se sadržaj koji im je prenesen može primijeniti u praksi.**

Edukanti su kroz praktični dio edukacije primjenjivali znanja direktno u radu sa korisnicima usluga i do avgusta 2022. godine taj broj je **iznosio 873 korisnika/štićenika**. **Evaluacija postavljanja ciljeva nakon modula 5 je pokazala da je 95% edukanata ispravno postavilo ciljeve za pojedini slučaj, što prikazuje dobar rezultat u savladavanju znanja i vještina polaznika edukacije.**

Svakoj edukaciji je prethodio rad na procesu zagovaranja održivosti usluga OT u sistemu socijalne zaštite kroz organizacije intenzivnih sastanaka sa menadžmentom navedenih ustanova.

Nadalje, u protekloj godini smo realizovali tendere za nabavku setova materijala i opreme za OT, **te su osigurana 24 bazična paketa za 18 ustanova socijalne zaštite/ustanova mentalnog zdravlja (u FBiH 15 paketa za 10 ustanova pretežno socijalne zaštite, a u RS 9 paketa za 8 ustanova)** za potrebe okupacionih terapeuta koji su uključeni u edukaciju intenzivnog kursa u radu sa njihovim pacijentima/korisnicima, što je značajna podrška za dalji rad u OT u ovim ustanovama.

Realizacije 5 modula intenzivnog kursa iz okupacione terapije za profesionalce u sistemu socijalne zaštite

JAČANJA KAPACITETA ZNANJA PSIHOLOGA/INJA I TIMOVA U USTANOVAMA MENTALNOG ZDRAVLJA U OBLASTI MENTALNOG ZDRAVLJA DJECE I ADOLESCENATA I SOCIJALNIH RADNIKA ZA RAD SA PORODICAMA

52 profesionalca (Ž 43, M 9) od toga iz FBiH 21 psiholog, a iz RS 31 profesionalaca iz timova centara za mentalno zdravlje u toku 2019.-2021. god. prošlo je formalnu obuku za rad s djecom i adolescentima. Ovom edukacijom je obuhvaćeno 30 ustanova mentalnog zdravlja, najvećim djelom iz centara za mentalno zdravlje (FBiH 21 centar za mentalno zdravlje, RS 12).

U 2022. godini završeni su procesi edukacije i uslove za sticanje certifikata polaganjem završnog ispita i dostavljanjem popunjenih ASEBA upitnika je dobilo 19 od 21 (Ž 16 i M 3) edukanata iz Federacije BiH i 19 od 31 (Ž 17 i M 2) edukanata iz Republike Srpske.

Proces edukacija iz sistemske porodične terapije realiziran je kroz 8 modula edukacije podijeljene u dvije godine (vremenski prolongirano radi COVID-19 pandemije). Od 27 (Ž 25 i M 2) socijalnih radnika/ca zaposlenih u centrima za mentalno zdravlje koji su odslušali kompletan edukacijski proces njih **25 (Ž 23 i M 2) (17 u FBiH i 8 u RS) je pristupilo završnom ispitu i isti položilo time ispunjavajući sve uslove za sticanje zvanja sistemsko porodičnog savjetnika/ce. 10 edukanata/ica iz obrazovnog sektora** koji su uzeli zajedničko učešće u nastavnom procesu su također položili ispite i na taj način doprinijeli jačanju mreže sistemsko-porodičnih savjetnika.

Za Svjetski dan mentalnog zdravlja, 10. 10. 2022. godine, u amfiteatru Medicinskog fakulteta Univerziteta u Zenici i Kliničkom centru Univerziteta u Banja Luci upriličene su svečanosti koje imaju za cilj povećanje informisanosti stanovništva o tome koje preventivne intervencije u mentalnom zdravlju djeluju i na koji način svako od nas može dobiti potrebnu uslugu mentalnog zdravlja, te su dodijeljeni su certifikati prvoj generaciji dječijih i adolescentnih psihoterapeuta i certifikati sistemskih porodičnih savjetnika iz socijalnih ustanova.

Obilježavanja Svjetskog dana mentalnog zdravlja i dodjela certifikata educiranim terapeutima

NAJZNAČAJNIJI REZULTATI OSTVARENI U 2022. GODINI U OKVIRU KOMPONENTE 3:

POVEĆANA JE SENZIBILIZIRANOST MEDIJA U IZVJEŠTAVANJU O MENTALNOM ZDRAVLJU

Projekat se nizom aktivnosti istovremeno bori protiv stigmatiziranja i diskriminacije osoba sa mentalnim poremećajima i stvara povoljnije uslove za njihovu integraciju i bolji kvalitet življenja.

U proteklom periodu Projekat je izradio priručnik Smjernice o etičkom izvještavanju o mentalnom zdravlju, namijenjen medijskim radnicima i radnicima u oblasti mentalnog zdravlja. Svrha ove publikacije je da ponudi bolje, pravilnije i korektnije termine koji se koriste u mentalnom zdravlju i psihijatriji, da ponudi bolji kontekst u kom se govori o mentalnom zdravlju i poremećajima i da unaprijedi saradnju jednih i drugih profesionalaca. Postizanjem ovih ciljeva, direktno se utiče i na podizanje svijesti javnosti i promovisanju poštovanja prava i dostojanstva lica sa mentalnim poremećajima te njihovoj integraciji.

Kao završna aktivnost u ovoj oblasti, izrađen je Vodič za saradnju prilikom izvještavanja o mentalnom zdravlju. Dokument je izrađen sa svrhom promicanja pružanja tačnih informacija i podizanje svijesti šire javnosti o pitanjima mentalnog zdravlja kako bi se suprotstavili diskriminaciji i stigmi i olakšali integraciju i podršku osobama sa povećanim rizikom za mentalno zdravlje. Vodič za saradnju predstavlja dokument koji daje bolji uvid u trenutno stanje kad je riječ o izvještavanju o mentalnom zdravlju kao i ponuditi ideje i rješenja kako da se unaprijedi kvalitet izvještavanja o ovoj senzitivnoj temi. Namijenjen trima ključnim učesnicima, a to su medijski radnici, zdravstveni radnici i osobe sa mentalnim poremećajima. Vodič za saradnju prilikom izvještavanja o mentalnom zdravlju ističe, promovise i zastupa pozitivne načine izvještavanja o temama mentalnog zdravlja, a fokus u izvještavanju usmjerava ka promotivnim, informativnim i edukativnim sadržajima. Na ovaj način dokument predstavlja korak dalje u odnosu na ranije izrađeni dokument koji je skup smjernica o etičkom izvještavanju.

OSNAŽIVANJE KORISNIKA USLUGA MENTALNOG ZDRAVLJA I NJIHOVIH UDRUŽENJA

Osnaživanje korisnika usluga u mentalnom zdravlju u procesu postizanja i održavanja oporavka i ravnopravnog uključivanja u sve oblasti društvenog i ekonomskog života svoje zajednice, uključujući poboljšanje kvaliteta života, jedan je od krajnjih ciljeva Projekta mentalnog zdravlja u BiH. Primarnu ulogu u ovom veoma važnom procesu imaju korisnici, stoga Projekat kontinuirano provodi aktivnosti koje direktno jačaju zdrave kapacitete korisnika i kapacitete korisničkih udruženja. Kroz redovne programe, jačanje kapaciteta korisnika i korisničkih udruženja, te povećanje socijalne inkluzije osoba sa mentalnim poremećajima u 2022. god. direktno je uključeno **482 (M 193, Ž 289)** korisnika/ca kroz različite programe.

U toku 2022. godine realizovani su i u toku su realizacije kolaborativni programi socijalne inkluzije i zaštite fizičkog zdravlja sa udruženjima korisnika, ustanovama socijalne zaštite i zdravstvenim ustanovama (17): „EKO-EHO“ Banja Luka, „Dolac“ Banja Luka, „Menssana“ Sarajevo, „Neuron“ Odžak, „Tavan“ Sarajevo, „Most“ Vitez, „Zajedno“ Banja Luka, „Udruženje Život sa Down sindromom FBiH“, „Mila“ Gračanica, „Glasno s razlogom“ BiH, „Djetelina“ Maglaj, DZ/CMZ Travnik, JU Zavod za zbrinjavanje mentalno invalidnih osoba Bakovići, JU Zavod za zbrinjavanje mentalno invalidnih lica Drin, JZU Specijalna bolnica za psihijatriju Modriča, Dom za lica sa invaliditetom Prijedor i JU Centar za obrazovanje i vaspitanje i rehabilitaciju slušanja i govora.

Kroz projekte sa udruženjem Menssana DRC u 2022.godini je **7 korisnika/ica (Ž 6, M 1)** ostvarilo radnu integraciju.

U ovom izvještajnom periodu **27 korisnika/ica (M 14, Ž 13)** je završilo e-trening Svjetske zdravstvene organizacije o mentalnom zdravlju i ljudskim pravima „Quality Rights“ i edukaciju u organizaciji PMZ-a. Kroz edukaciju korisnika koja su organizovala udruženja korisnika i PMZ (Sarajevo, Gračanica, Odžak i Fojnica), **427 korisnika/ica (M 169, Ž 258)** je podržano u zagovaranju svojih prava, odnosno prošlo je edukaciju od strane korisnika trenera iz oblasti Ljudskih prava. Ukupan broj korisnika koji su podržani u zagovaranju svojih prava je **454 (M 183, Ž 271)**.

U okviru aktivnosti usmjerenih na destigmatizaciju, jačanje kapaciteta korisnika i promovisanje oporavka, proveden je trening Govorništva. Završni ciklus treninga finaliziran je 2022. godine sa grupom od **17 korisnika (10 Ž, 7 M)** koji su svoju ličnu priču oporavka dijelili sa različitim grupama i time utjecali na pozitivne promjene u smjeru podrške u osnaživanju korisnika i tretmanu kojem su ljudska prava prioritet.

U ovom periodu pružena je podrška inicijativi za otvaranje još jednog korisničkog udruženja “Djetelina” iz Gračanice.

KREIRANI SU MODELI ZA RADNU INTEGRACIJU OSOBA S MENTALNIM POTEŠKOĆAMA U ZAJEDNICI

U okviru razvijanja modela radne integracije projekat je, prvenstveno iskustveno, razvio i sa partnerima implementira tri različita modela:

- radni angažman kroz socijalno preduzetništvo
- angažman kroz samozapošljavanje
- rehabilitacioni radni angažman unutar udruženja.

Projekat je posvećen jačanju mogućnosti da osobe sa problemima mentalnog zdravlja budu radno integrisane, bilo kroz kreiranje modela zapošljavanja ili podizanje ličnih kapaciteta, znanja i sposobnosti koji će im omogućiti zapošljavanje. U ovu svrhu je izrađen dokument Modeli zapošljavanja u sklopu kojeg su analiza mogućnosti i deskripcija razvijenih modela zapošljavanja. Takođe, dokument **Modeli zapošljavanja** u svom sadržaju nudi zakonske pretpostavke zapošljavanja osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini, zapošljavanje u kontekstu međunarodnih dokumenata u oblasti zaštite mentalnog zdravlja i ljudskih prava, opis i izvedene osnovne principe zapošljavanja svakog od navedenih modela koje je Projekat primjenjivao.

Kroz programe profesionalne orijentacije, koje uključuju strukovno osposobljavanje i prekvalifikaciju, pružena je podrška pojedincima kako bi im se omogućilo da steknu vještine koje su im potrebne da bi povećali mogućnost zaposlenja ili radnog angažmana u skladu sa svojim potencijalom i sklonostima. Ukupan broj podržanih kroz proces sticanja formalnih edukacija-prekvalifikacija, dokvalifikacija, školovanje, cjeloživotno učenje je **N 6**, od kojih **M 2, Ž 4**.

PMZ u saradnji sa konsultantskom kućom Agroideja provodi program čiji je cilj proizvodnja svježeg voća i povrća, odnosno drugih rukotvorina koje bi se koristilo za vlastite potrebe, a dijelom organizovano plasirale na tržište. Na osnovu timskih posjeta PMZ-a ustanovama socijalne zaštite i inicijalnih procjena potreba i kapaciteta, te nakon dodatnih posjeta i razgovora konsultanta, odabrane su dvije ustanove sa kojima će se provoditi ovaj program, a to su: **JZU Specijalna bolnica za psihijatriju Sokolac, JU Zavod za zbrinjavanje mentalno invalidne djece i omladine Pazarić**. Na ovaj način želi se pružiti podrška korisnicima ustanova, ali i samim ustanovama u poboljšanju uslova rada. U ovom domenu ne govorimo o radnoj integraciji korisnika koliko o radnoj terapiji, ali su neupitne beneficije uspostavljanja ove saradnje kako za korisnike tako i za ustanove.

O aktivnostima Instituta za populaciju i razvoj putem domaćih i regionalnih medija informisano je 2 miliona osoba

Transparentnost i protok informacija u dosadašnjem radu Instituta za populaciju i razvoj osigurani su kroz podršku domaćih i regionalnih medija. Iako bh. medijsku scenu karakterizira izuzetno veliki broj medijskih kuća, Institut se uspio pozicionirati kao pouzdan i stručan partner i saradnik u oblasti zdravlja na medijskoj sceni Bosne i Hercegovine.

Mediji su dugogodišnji pouzdani partneri Instituta koji podržavaju programe i projekte od sveopćeg društvenog interesa kao i informacije o svakodnevnim uslugama te ih putem svojih kanala plasiraju u javnost. O Institutu za populaciju i razvoj i projektnim aktivnostima u protekloj godini objavljeno je 340 neplaćenih TV i radio priloga, emisija i tekstova na web-portalima koji na pozitivan i inspirativan način prikazuju Institut i njegovo djelovanje, ali i donatore, vladine institucije i partnere. O Institutu za populaciju i razvoj najviše su izvještavali novinari i novinarke sa web-portala i elektronskih medija, ali podrška nije izostala ni od printanih medija ni od novinskih agencija. Interes za programske oblasti i projektne aktivnosti Instituta pokazali su javni RTV servisi, te privatne bh. i regionalne medijske kuće.

Ukupan broj osoba koje su putem medija dobile informacije u protekloj godini je dva miliona. Aktuelne teme od sveopćeg društvenog interesa, koje je implementirao Institut u protekloj godini, kanalisane su kroz web-stranicu, a društvene mreže (Facebook, Twitter, Youtube i Instagram) dale su veliki doprinos u svakodnevnoj komunikaciji sa onima koji prate i kroz interakciju aktivno učestvuju u našem radu. Korisne i servisne informacije došle su do svakog doma u našoj zemlji.

U toku 2022. godine, dosegnuti broj osoba koje su vidjele sadržaje Instituta za populaciju i razvoj putem ovih kanala komunikacije iznosi **527.928**. Do sada je Institut za populaciju i razvoj registrirao **26.000 pratilaca** i **tri miliona pregleda na društvenim mrežama**.

